Transilvania

An. XLV. 1 Iunie v. 1914. Nr. 6.

Cursurile „Asociaţiunii“.

«Asociaţiunea» în vremea din urmă a luat un avânt îmbucurător. În cadrele ei a început să se lucreze mai intensiv şi să se facă o organizaţie mai conştientă. Din o instituţie rece, academică, încetul cu încetul, se preface într'un aşezământ de popularizare şi de răspândire a ştiinţei şi a culturei, într'o societate care organizează forţele răsleţe şi lăsate în neştire a vieţii noastre naţionale. Idealul care o îndeamnă la această muncă e: *unitatea culturală şi trezirea conştiinţei româneşti în masse.*

Acest ideal a dat naştere şi *cursurilor «Asociaţiunii»*.

În lipsa unei şcoale superioare cu caracter naţional, care să pregătească tinerimea în spirit naţional şi în vederea unei activităţi de potenţare a culturii româneşti şi în lipsa altor aşezăminte, cari să se poată îngriji, în deplină libertate, de răspândirea cunoştinţelor în păturile largi ale cărturărimii, «Asociaţiunii» îi revine greaua sarcină de a se ocupă şi de a rezolvà această problemă. Încă din 1908 (vezi raportul către adunarea generală din Şimleu) Asociaţiunea a accentuat necesitatea de a se îngriji sistematic de educaţia cărturărimii. Spre acest scop se recomandau atunci două mijloace: *a*) publicarea unei reviste ştiinţifice-literare şi *b)* aranjarea de conferinţe în centrele româneşti mai însemnate.

Revista ştiinţifică-literară de popularizare s'a putut realizà abià cu începutul acestui an.

În toamna anului 1908 «Asociaţiunea» a încercat primaoară să aranjeze şi conferinţe sistematice în 20 de centre româneşti, proiectând şi schimbul de conferenţiari. La circulara biroului central (v. Transilvania 1908 p. 191), în care se cereau despărţămintelor numele celor ce vreau să ţină conferinţe şi titlul conferinţei, au răs-

puns abiă 8 despărţăminte, aşă că comitetul central a fost silit să iee următoarea hotărîre: «Intenţia biroului eră să aranjeze conferinţe sistematice, alcătuind el programul şi trimiţând pentru fiecare centru mai mulţi conferenţiari din alte localităţi. În faţa desinteresului ce-l arată, însă, despărţămintele pentru aceste conferinţe şi deoarece cei mai mulţi dintre domnii directori de despărţăminte, cari au răspuns că vor aranjà conferinţe, nu au indicat numele conferenţiarilor şi subiectele conferinţelor, biroul se vede silit să stăruе pe lângă despărţăminte să aranjeze *singure* conferinţele şi dacă doresc să aibă conferenţiari străini să se îngrijească de învitarea lor, purtând cheltuelile lor de drum». În 5 centre s'au şi ţinut conferinţe.[1]

În vara anului 1909 într'un apel, în care stăruiam pentru aranjarea de conferinţe sistematice, spuneam următoarele:

«Cred că e de prisos să mai insist asupra importanţei ce o au conferinţele pentru intelectuali, cari se aranjează în cadrele Asociaţiunii. Importanţa şi folosul lor real ar creşte însă, într'o măsură cu mult mai mare, dacă ele s'ar ţineà *sistematic* şi dacă subiectele ce se tratează de conferenţiari ar fi *unitare*, adecă s'ar încopcià, lămurind o problemă sau o epocă culturală.

«Se ştie că orice muncă culturală lipsită de unitate şi desfăşurată la întâmplare se risipeşte uşor, fără să lase urme durabile în suflete. Noi uităm adeseori că noţiunea cultură cere o muncă conştientă şi reglementată de voinţa omului.

«Deaceea socotesc că ni-se impune introducerea unui sistem în conferinţele ce se aranjează în cadrele «Asociaţiunii».

În iarna anului 1909/10 s'a şi încercat să se trimită conferenţiari în diferite centre. Au fost învitaţi 58 de conferenţiari, ca să se angajeze la o muncă culturală sistematică. Au răspuns abiă 12 inşi, dintre cari 5 au fost încredinţaţi să cutriere centrele lipsite de vieaţă culturală românească pe cheltuiala «Asociaţiunii». Câţiva inşi s'au şi ţinut de angajamentul luat. Schimbul de conferenţiari nu s'a putut însă continuà în anii următori, deoarece numărul celor ce voiau să se angajeze la o asemenea apostolie culturală eră prea disparent şi deoarece «Asociaţiunea», în veşnica ei luptă cu sărăcia, nu puteà să suporte cheltuelile de drum ale conferenţiarilor.

---

[1] V. *Transilvania*, 1908 p. 197, 219 şi *Transilvania* 1909 p. 215.

Am amintit de aceste încercări, ca să se vadă că instituția noastră n'a scăpat din vedere problema educației sistematice a cărturărimii. Dacă aceste conferințe nu au reușit, vina nu e a noastră, a celor din centru, ci ea e a se atribui lipsei de cohesiune socială și lipsei de legături sufletești conștiente dintre cărturărimea noastră. Prezidentul «Asociațiunii», d-l Andreiu Bârseanu, în discursul prin care a deschis adunarea generală din 1912 ținută în Sibiiu, constată, cu drept cuvânt, următoarele:

«...Intre fruntașii noștri din diferitele regiuni nu e destulă *legătură sufletească;* ei nu se știu însufleți îndestul pentru același ideal și nu se știu supune unei discipline stricte pentru aducerea lui la îndeplinire. O parte mare dintr'ânșii se mărginesc a-și vedeà de necazurile proprii, iar alții, deși mai puțin egoiști, se izolează în cercul restrâns al împrejurimii nemijlocite, nevoind să știe nimic, de ce se întâmplă afară de hotarele comunei sau, cel mult, comitatului, în care trăesc.

«Spre a ilustrà această afirmare, voiu aduce un singur exemplu.

«În cele câteva centre, în care avem școale secundare românești sau seminare pentru creșterea viitorilor preoți și învățători, s'a făcut de o vreme încoace frumosul obiceiu de a se ținea, mai cu seamă în timpul iernii, conferințe de cuprins felurit pe seama publicului doritor de știință din acele centre. Ei bine, aș voì să știu, dacă chiar conferențiarii dintr'un loc cunosc, ce se petrece în celalalt punct; dacă de pildă, la Brașov se urmărește ce subiecte se tratează la Blaj și dacă la Sibiiu ne dăm seama de materiile tratate la Năsăud, la Brad și la Beiuș? — Tare mă îndoesc, că mi-s'ar puteà da un răspuns pozitiv la această întrebare, afară doar de vreo informație întâmplătoare, culeasă din vreo știre scurtă, rătăcită în coloanele nu știu cărei gazete.

«Erà vorba într'o vreme de un *schimb de conferențiari,* ce aveà să se facă sub egida «Asociațiunii» noastre. S'a făcut, cât îmi aduc aminte, o încercare sau două, cu succes foarte frumos, cum însumi am avut prilej a constatà; dar atâta a fost tot, și mai departe lucrurile au rămas tot în starea de mai înainte.

«Și ce urmări favorabile ar aveà un asemenea schimb, își poate închipuì oricine. Publicul nostru s'ar deprinde a se ocupà cu aceleași probleme, emancipându-se, din când în când, din cercul

strâmt al intereselor locale, ne-am mai primenì ideile, ne-am cunoaşte mai bine unii pe alţii şi ne-am ştì preţuì reciproc, — cu un cuvânt: am aduce la îndeplinire acea «*unire în cuget şi în simţiri*», pe care o cântăm de atâta vreme, dar pe care încă n'am izbutit a o înfăptuì pe deplin până acum».

Instituţia noastră cu toate acestea greutăţi, n'a renunţat la realizarea planului de a face o propagandă culturală la oraşe. A îndemnat despărţămntele să aranjeze singure conferinţe şi serate literare cu ajutorul intelectualilor din sediul lor. Şi am constatat cu bucurie că în multe centre s'au şi ţinut un număr frumos de conferinţe şi de serate literare-artistice. Din 1908—1912 s'au ţinut, în total, 352 de conferinţe şi serate literare-artistice, cu cetiri, declamaţiuni, cântece şi reprezentaţii teatrale.

În iarna anului 1912—1913 s'au început în Sibiiu primele cursuri ale «Asociaţiunii», ţinându-se cu ajutorul intelectualilor de aici câte 2 conferinţe într'o zi. Acest prim ciclu de cursuri ne-a dovedit că publicul ascultă cu greu două conferinţe una după alta şi că, lipsind legătura organică dintre ele, nu se pot face sintezele necesare oricărei educaţii sistematice.

În iarna acestui an am încercat desăvârşirea lor, alegând o epocă, jumătatea a doua a veacului al XIX-lea, şi căutând să o tratăm din mai multe puncte de vedere. Am ales jumătatea a doua a veacului trecut, deoarece în această epocă a ajuns sufletul românesc să se manifeste pe toate terenele, şi deoarece în suta a XIX-ea cade renaşterea culturală şi naţională a neamului nostru, luând forme definite mai ales în jumătatea a doua a acestui veac.

La aranjarea acestor cursuri am chemat pentru primaoară conferenţiari din România şi din Bucovina, pe lângă conferenţiarii din diferitele centre dela noi. Conferenţiarii reprezentau deci şi ca persoane unitatea culturală a poporului nostru. Prin chemarea cărturarilor din deosebitele părţi ale pământului locuit de Români, «Asociaţiunea» a mai urmărit şi încheierea unor legături sociale, a unor apropieri sufleteşti, cari ne vor fi desigur de cel mai mare folos. Cunoscându-ne sufletul, schimbându-ne ideile, şi discutând problemele naţionale, cari în diferitele părţi apar sub forme diferite, vom reuşì să creem munca unitară pentru întruparea idealurilor comune ce ne încălzesc pe toţi deopotrivă.

Cursurile «Asociaţiunii» aranjate deocamdată în Sibiiu, rând pe rând se vor introduce şi în alte centre, după regiuni, creând tot atâtea focare pentru răspândirea sistematică a culturii româneşti.

«Asociaţiunea» va mai încercà să intre în legături şi cu societăţile culturale din România şi Bucovina, stăruind pe lângă ele să învite intelectuali dela noi, ca să ţină conferinţe în centrele mai însemnate dela ei.

Realizând acest program, credem că vom puteà face cel mai bun serviciu unităţii noastre culturale.

Programul cursurilor din Sibiiu din iarna anului 1914 a fost următorul:

La 8 Februarie n. dela orele 5—6½: 1. Dr. Ioan Lupaş: Istoria universală în ultima jumătate a veacului al XIX-lea.

La 15 Februarie n. dela orele 5—6½: 2. Dr. Ioan Ursu: Istoria României dela Unirea Principatelor până astăzi.

La 22 Februarie n. dela orele 5—6½: 3. Ion Agârbiceanu: Cultura ardeleană în jumătatea a doua a veacului al XIX-lea.

La 1 Martie n. dela orele 5—6½: 4. Dr. Silviu Dragomir: Istoria Românilor din Ungaria dela 1848 până în zilele noastre.

La 8 Martie n. dela orele 5—6½: 5. Dr. Iancu Nistor: Istoria Românilor din Bucuvina şi Basarabia în veacul al XIX-lea.

La 15 Martie n. dela orele 6—7½: 6. Oct. C. Tăslăuanu: Răsboiul din Balcani. Campania armatei române. Teritorul cucerit (cu proiecţiuni de schiopticon).

La 22 Martie n. dela orele 6—7½: 7. Dr. Alex. Bogdan: Literatura română dela «Junimea» până astăzi.

La 29 Martie n. dela orele 6—7½: 8. Dr. N. Drăganu: Filologia românească dela şcoala latinistă până astăzi.

În Dumineca Floriilor dela orele 7—8½: 9. Al. Tzigara-Samurcaş: Istoria artelor la Români în ultimii 50 de ani (cu proiecţiuni de schiopticon).

În Dumineca Tomii dela orele 7—8½: 10. Simion Mehedinţi: Cultura românească în veacul al XIX-lea.

E de prisos să mai accentuăm că aceste cursuri au avut un caracter de popularizare. Conferinţele nu erau şi nu puteau fi întotdeauna rezultatul unor cercetări originale, ci ţinteau mai

mult să dee orientări generale şi să trezească interesul faţă de chestiuni, pe cari publicul mare nu le poate urmări singur.

Avem deplina satisfacţie sufletească că această primă încercare a «Asociaţiunii» a reuşit peste toate aşteptările. Conferenţiarii şi-au dat silinţa să se achite cât mai conştienţios de însărcinarea ce au luat-o asupra lor, făcând cele mai bune servicii culturii româneşti.

La acest loc suntem datori să mulţumim tuturor conferenţiarilor pentru bunăvoinţa cu care au primit învitarea Asociaţiunii. In special d-lor Dr. I. Ursu, Dr. Iancu Nistor, Al. Tzigara-Samurcaş şi Simion Mehedinţi, cari au venit din depărtări mari, ca nişte adevăraţi apostoli, pentru a se înrolà sub flamura de luptă a culturii naţionale. Le mulţumim şi îi asigurăm, că sămânţa de idei aruncată de dânşii pe acest pământ al făgăduinţii nu va întârzià să dea roade.

* * *

Ca subiectele tratate să poată fi cunoscute în cercuri cât mai largi, ne-am hotărît să publicăm conferinţele parte în rezumat, parte în întregime. Ele pot slujì de îndemn şi pentru intelectualii din alte părţi, cari doresc să se angajeze la munca culturală pozitivă inaugurată de «Asociaţiune».

Să nădăjduim că îndemnul primului nostru aşezământ cultural nu va răsunà în pustiu. **Oct. C. Tăslăuanu.**

I.

Istoria universală în ultima jumătate a veacului al XIX-lea.

— *Conferenţă ţinută de d-l Dr. Ioan Lupaş, protopopul Săliştii.* —

Istoria universală în secolul al XIX-lea este rezultanta ciocnirei dintre ideile scoase la suprafaţă de revoluţia franceză şi între puterile reacţiunii provocate de această mişcare furtunoasă. Vor fi mulţi de credinţa, că întreita lozincă a revoluţiei: libertate, egalitate, fraternitate ar fi fost ceva cu totul nou, idei puse în circulaţie întâiaşdată de revoluţia franceză şi menite să determine numai ele de acì înainte cursul istoriei universale. Adevărul, însă, e că aceste idei sunt cu mult mai vechi decât revoluţia franceză, le găsim temelia bisericii creştine, care le propoveduise secoli dearândul ca pe nişte principii fundamentale pentru reformele sociale creştineşti. Dacă în «declaraţiunea drepturilor

naturale şi sacre ale omului» se spune, că «libertatea consistă în a puteà face tot ce nu vatămă pe altul», morala creştină propoveduià din timpuri foarte vechi acelaş precept: «ce ţie nu-ţi place, altuia nu face». Iată dar, că nu poate fi vorba acì de o invenţie, de un rezultat nou al curentului revoluţionar dela sfârşitul secolului XVIII. Revoluţia are cel mult meritul de a fi vulgarizat cu o violenţă extraordinară aceste principii sfinte, despoindu-le de caracterul lor dumnezeesc şi aruncându-le pradă neînfrânatelor patimi omeneşti. Astfel istoria universală a veacului XIX dovedeşte adeseori că lozincile trâmbiţate lumii moderne în paroxismul învolburării cauzate de revoluţia franceză, prin o crudă ironie a istoriei, s'au denaturat atât de mult, încât pare oglinda unei triste şi dureroase realităţi următoarea cugetare istorică a lui *Eminescu*: «Libertatea e libertate de a exploată, egalitatea e egalitate de a devenì tiran ca şi vecinul meu, fraternitatea un moft ilustrat prin ghilotină»...

Năzuinţele lui Napoleon de a întemeià o *monarhie universală* au trezit, în toate părţile Europei, popoarele din somnolenţa seculară şi au dat naştere cu timpul unor curente tot mai puternice spre *independenţa naţională*. Astfel în jumătatea a doua a secolului XIX şi începutul sec. XX una dintre caracteristicele de căpetenie ale istoriei universale este tendinţa de a creà state naţionale. Deaceea timpul acesta poate fi numit *epoca naţionalismului*. Ca o reacţiune contra monarhiei universale şi contra cosmopolitismului se întăreşte tot mai mult simţul de aparţinere la o singură individualitate naţională, de preţuire şi iubire a tuturor însuşirilor şi comorilor proprii naţionale; fiii aceluiaş popor se simt cu mult mai strâns uniţi sufleteşte decât în vechime. Altădată d. e. un boier din Ţara-Românească sau Moldova se simţià mai apropiat sufleteşte de un nobil ungur sau polon, decât de ţăranul român, care-i muncià moşia. Acum însă legătura sufletească, dintre clasele sociale ale aceluiaş popor e mai puternică decât învechitul spirit de castă sau tagmă socială.

Alături de acest curent naţional, ca a 2-a caracteristică de căpetenie a istoriei universale moderne amintim *industrialismul expansiv şi imperialist*, care ia proporţii tot mai uriaşe îndeosebi la cele mai însemnate dintre marile puteri, (Anglia, Germania, Statele-Unite) cari formează sprijinul de căpetenie al echilibrului mondial. Pe când în epoca feudalismului erau

numai state agricole, industrialismul modern a îndrumat pretutindeni la îmbrăţişarea industriei, prin ceeace s'a îmbogăţit burghezimea şi a prins putere muncitorimea. Iar bunăstarea maselor aduce cu sine înflorirea şi întărirea curentului naţional, chiar şi în acele părţi unde încă n'a putut ajunge la biruinţă politică, unde *puterile teritoriale* au reuşit să ţină încătuşată în anume bariere însufleţirea naţională.

Ideea fundamentală a lui Napoleon: alianţa Europei continentale contra Angliei se continuă prin *alianţa sfântă*. Dinastiile Romanow, Habsburg, Hohenzollern, Bourbon voesc să reprezinte Europa contra Angliei şi Americei, dreptul dinastiilor contra drepturilor popoarelor, vechimea contra înnoirilor. Lozinca lor erà: pacea e cea mai de căpetenie datorinţă cetăţenească. Dar curentul liberal şi democratic nu-l putură sugrumà timp îndelungat puterile reacţionare; el biruì în Anglia, unde liberalii ciuntiseră la 1830 din privilegiile conservatorilor şi în Franţa, unde revoluţia din Iulie 1830 aşează în persoana lui Louis Philipp de Orleans un adevărat burghez pe tron. Unda liberalismului aduse Europa vestică în contrast cu reacţionarismul Prusiei, Austriei şi Rusiei.

În *revoluţiile din 1848* s'a pronunţat în mod şi mai hotărit curentul naţional, deşì n'a fost încă atât de puternic, ca să cucerească biruinţa. În parlamentul din Frankfurt s'au întrunit 600 de reprezentanţi ai naţiunii germane şi *unitatea Germaniei* părea ajunsă în pragul realizării, dar regele Prusiei, Friedrich Wilhelm IV, fiindcă nu voià să recunoască *suveranitatea poporului*, a respins coroana de împărat, ce i-o oferise acest parlament. *Tendinţele naţionale ale Italienilor*, în 1848, n'au putut ajunge la biruinţă din cauză, că bătrânul *Radetzky* a reuşit să înfrângă mişcările naţionale în Italia şi să salveze stăpânirea austriacă. În Ungaria ele fură sugrumate cu ajutorul Rusiei. Astfel ca rezultat al mişcărilor din 1848—9 rămase faptul, că între Prusia şi Austria s'a icuit ura, care aveà să le ducă la ciocnirea dela Königrätz şi Sadowa, iar de altă parte sporì puterea şi vaza Rusiei, care se credeà acum cel mai însemnat factor în politica Europei. Din timpul lui Petru-cel-Mare Rusia pornì pe calea progresului. Turghenieff spune, că «Petru-cel-Mare a turnat cu ciubărul cultura vesteuropeană în poporul rusesc, bine ştiind, că sănătatea acestuia e destul de tare, ca să poată mistuì străi-

nismul». În testamentul politic, ce i-se atribue, Petru-cel-Mare spune, că Dumnezeu «i-a îngăduit a vedeà, că poporul rus este chemat în viitor a dominà asupra Europei întregi», deaceea indrumă pe urmaşii săi «a se apropià cât mai mult de Constantinopol şi de Indii, căci cine va domnì acolo, va fi adevăratul suveran al lumii», tot astfel îi sfătueşte «a legà şi reunì imprejurul lor pe creştinii ortodocşi răspândiţi fie în Ungaria, fie în Turcia, fie în sudul Poloniei; a se face centrul lor, sprijinul lor, şi a stabilì de mai nainte o predomnire universală printr'un fel de autocraţie sau de supremaţie sacerdotală».

Ţarul Nicolae I, după ce reuşì să sugrume pornirile revoluţionare din Ungaria şi Polonia, crezù că e sosit timpul spre a împlinì, măcar în parte, unele dispoziţii din testamentul lui Petru-cel-Mare, aducând întreagă peninsula balcanică sub influenţa rusească. Întâmpinând împotrivire din partea Sultanului, începù *răsboiul crimeic* (1853—56), în care Franţa, Anglia şi Sardinia sprijiniră pe Turci. Ruşii fură strâmtoraţi. Ţarul Nicolae murì de supărare încă înainte de căderea Sebastopolului (1855). Pacea se încheie la 1856 prin *congresul din Paris*, sub conducerea lui *Napoleon III*, care prin plebiscitul din 1852 se proclamase împărat şi ridică acum Franţa la importanţa primei puteri pe continent. Austria, participând la acest răsboiu, şi-a atras ura Rusiei fără a profità cât de puţin din altă parte.

Preponderanţa Franţei în politica europeană fu un bun prilej pentru pregătirea *unităţii Italiei* şi pentru *unirea principatelor române.* Politica lui Napoleon III aveà ţinta de a spori, prin succese diplomatice şi răsboinice, *gloria* Franţei şi de a consolidà imperiul său uzurpat. La *Solferino* fu bătută armata austriacă. Regele Sardiniei Victor Emanuel II (il Ré Galantuomo) cuprinse partea cea mai mare a Lombardiei. În primăvara anului 1860 Toscana, Parma, Modena, Romagna se unirà cu Piemontul. Statul cel nou: *Italia Italienilor* începe la 13 Aprilie 1860. Italia de Sud şi Sicilia o cucerì Garibaldi cu 1000 de oameni. În 14 Martie 1861 luă Victor Emanuil titlul de «rege al Italiei din mila lui Dumnezeu şi din voinţa naţiunii»... Capitala ţării erà Florenţa, dar parlamentul italian destinase încă din 1861 cetatea eternă, Roma, ca viitoare capitală a Italiei. Unitatea Italiei se desăvârşì apoi la 1866, câştigând în urma răsboiului pruso-

austriac *Veneţia*, şi la 1871, când războiul franco-german îi dărui şi *Roma*.

Pe când *unitatea Italiei* se înjghebă prin diplomaţia ascuţită a lui Cavour şi vitejia lui Garibaldi, *unitatea Germaniei* o făurì Bismarck prin foc şi sabie. Rivalitatea dintre Austria şi Prusia trebuià să ducă la conflict. Bismarck înţelese curând, că pe orizontul germanismului nu pot străluci doi sori. Împăratul Francisc Iosif chemă în 1863 la un congres în Frankfurt pe principii germani, dar Bismarck înduplecând pe regele Prusiei Wilhelm de a participà la acel congres, a zădărnicit intenţiile lui Fr. Iosif. Apoi a reuşit să complice pe Austria în războiul germano-danez pentru Schleswig-Holstein (1864), a căror cârmuire pruso-austriacă, în formă de «condominium» aveà neapărat să provoace conflictul cel mare şi răfuiala definitivă între Prusia şi Austria. În vara anului 1866 Austria, având să lupte în 2 fronturi, biruì în Italia, rămase însă înfrântă la Königrätz şi Sadowa de armata Prusilor, cari porniră spre Viena. În pacea încheiată la Praga (în August 1866) se dovedì înţelepciunea diplomatică a lui Bismarck, care ştiù înduplecà pe Prusi să renunţe la orice câştig teritorial în paguba Austriei, prevăzând de pe atunci, că o alianţă cu Austria va devenì mai târziu necesară. Italiei a cedat Austria Veneţia. Pierzându-şi influenţa în afară, monarhia habsburgică s'a transformat în monarhia dualistă austro-ungară (1867).

Pentru gloria Franţei şi pentru Napoleon III a devenit fatală neutralitatea, observată faţă de războiul pruso-austriac. Expediţia nenorocită a lui Napoleon III în Mexico, cu tragicul sfârşit al arhiducelui Maximilian, fratele împăratului Francisc Iosif, încă îl împiedecă dela o intervenţie mai hotărită în acest războiu. După încheierea păcii a cerut fără rezultat «compensaţii» pe malul stâng al Rinului şi a cercat, iarăş zadarnic, să câştige prin cumpărare Luxemburgul ori Belgia s'o atragă pe partea Franţei.

Bismarck aşteptà acum războiul cu Francezii, pentru care se ivì momentul, când coroana Spaniei fu oferită prinţului Leopold din familia Hohenzollern-Sigmaringen. Napoleon III, protestă contra acestei candidaturi şi principele Leopold renunţă la ea. Dar când Napoleon cerù dela regele Prusiei Wilhelm declaraţia, că nici în viitor nu va admite o asemenea candida-

tură, acesta-l refuză şi Franţa declară Prusiei războiu în Iulie 1870. Napoleon sperà, că Germanii de Sud, Austria şi Italia îl vor sprijini contra Prusiei. După primele biruinţe ale armatei germane, Victor Emanuil II şi Francisc Iosif au renunţat la planurile lor de intervenţie. Franţa fu strâmtorată şi dripită, împăratul Napoleon detronat şi a treia republică franceză proclamată. *Thiers* începù pertractările de pace, dar rămase încremenit auzind pretensiunile germane. Bismarck răspunse scurt şi rece: «aşadar' vom luptà mai departe». In sfârşit pacea se încheie în Maiu 1871 la Frankfurt: Franţa cedează Prusiei Alsacia şi Lotaringia germană şi se obligă a plàtì despăgubire de războiu 5 miliarde franci. În *18 Ianuarie 1871* în castelul din Versailles, Wilhelm, regele Prusiei, fu *proclamat împărat al Germaniei* Italia unită îşi dobândì capitala: Roma. Iar papa cercă să-şi sporească puterea spirituală, după̆ce o pierdù pe cea lumească: se suprapuse conciliilor: dogma infalibilităţii, care provocă în Germania lupta culturală (Kulturkampf).

Acum factorul de căpetenie în politica Europei continentale devenì Germania. La Berlin se întrunesc reprezentanţii marilor puteri europene spre a revizuì pacea preliminară, încheiată între Rusia şi Turcia la San-Stefano în Martie 1878. Desbaterile sunt conduse de Bismarck, după̆cum cele din Paris (1856) fuseseră conduse de Napoleon III. Pe temelia aşternută de *congresul din Berlin* a odihnit pacea Europei timp de 3 decenii.

Pacea preliminară dela San-Stefano întinse hotarele principatului bulgar până la Marea Egeică. Anglia se împotrivì. Astfel Bulgaria fu micşorată; în sudul Balcanilor Rumelia orientală rămase provincie turcească. Rusia fu silită a primì soluţia propusă de Anglia, la care s'au alăturat şi celelalte puteri.

România pentru sprijinul dat Ruşilor pierdù Basarabia şi primì în schimb Dobrogea. Această nedreptate eră răsplata României pentru jertfele însemnate de sânge în cursul acelui războiu, căci — după̆cum spuneà lordul Beaconsfield, în legătură cu reclamaţiunile româneşti —: «În politică ingratitudinea este adeseori răsplata pentru cele mai bune servicii». — Mai mult a profitat din congresul dela Berlin *Austria*, căreia i-s'a îngăduit să *ocupe* Bosnia şi Herţegovina. Turcii s'au împotrivit, dar la urmă neavând încătrău s'au împăcat cu explicarea sofistică a tratatului, că ocupaţiunea nu e egală cu anexiunea (care aveà

să urmeze tocmai la 30 de ani) şi cu nădejdea, că vor veni timpuri mai bune pentru semilună.

Anglia a tras folos din slăbirea Turciei: şi-a asigurat insula Cipru şi s'a întins în Egipet.

Duelul între Rusia şi Anglia s'a continuat în Asia centrală. (Afganistan, Turkestan).

In *Octomvrie 1879* între Germania şi Austria se încheie o alianţă contra Rusiei. Domnitorii acestor două împărăţii consideră de a lor sfântă datorie a priveghia şi păzi pacea popoarelor; alianţa lor nu are nici o tendinţă agresivă, e numai de natură defensivă: *alianţă pentru pace şi sprijin reciproc!* Dacă una dintre cele 2 monarhii va fi atacată de Rusia, ori de altă putere, care stă în legătură cu Rusia, ceealaltă îi vine în ajutor cu întreagă puterea sa militară, dacă va fi atacată din altă parte, va observà neutralitate binevoitoare. În 1882 s'a alăturat la această alianţă şi Italia din cauză că Franţa ocupase la 1881 *Tunisul*, pe care intenţionà să-l ocupe însaş Italia. Aceasta e geneza *triplei alianţe*. Existenţa acestei alianţe fu adusă de Bismarck la cunoştinţa lumii numai la începutul anului 1888, când politica de revanş pentru Sadowa ridicase valuri ameninţătoare în Franţa, care se pregătià de răsboiu contra Germaniei, iar Rusia contra Austriei. In discursul parlamentar rostit la *6 Febr. 1888* spuneà Bismarck cu privire la durata contractului de alianţă următoarele: «Keine Grossmacht kann auf die Dauer im Widerspruch mit den Interessen ihres eigenen Volkes an dem Wortlaut irgend eines Vertrages kleben, sie ist schliesslich genötigt, ganz offen zu erklären: Die Zeiten haben sich geändert, ich kann das nicht mehr». — Nu e lămurit cuprinsul contractului încheiat cu Italia; nu se ştie, dacă Italia şi-a luat vreun angajament şi faţă de Austria ori numai faţă de Germania, şi faţă de aceasta chiar numai în cazul unui atac din partea Franţei, căci d. p. în chestia marocană, la 1906, Italia păşì pe faţă contra Germaniei, care rămase numai cu sprijinul Austriei, pe când toate celelalte puteri, cu America împreună, sprijiniră Franţa, care astfel putù să-şi stabilească şi întindă protectoratul său în Marocco. Impăratul Wilhelm II nu întârzie atunci a mulţumì ministrului austriac Goluchowski pentru «excelentele servicii de secundant». Iar la 1908, când Austria anexă Bosnia şi Herţegovina, Italia nu avù nicidecum atitudinea unei aliate, ci mai

curând a unei rivale a monarhiei în peninsula balcanică, năzuind să stăpânească amândoi țărmii Mării adriatice, pe când pentru monarhie Adria liberă e chestiune de existență, căci dacă s'ar întinde Italia în peninsula balcanică, având și legături dinastice cu Muntenegrinii, înjghebând și alianță cu Sârbia și România, ar strânge ca într'un cerc de fier monarhia habsburgică, dela Sud-Vest până la Sud-Ost, unde începe a o îmbrățișà Rusia.

Cătră sfârșitul secolului XIX se ridică la rangul de mare putere și Japonia, după ce ocupă în războiul cu China partea de Sud a Mandjuriei (1894). In conflictul dintre China și Japonia s'au amestecat 3 puteri europene: Germania, Rusia și Franța. Wilhelm II alarmă lumea cu pericolul, ce ar puteà să aducă asupra Europei o *invazie a rassei galbene*, din partea Asiei. După îndrumările lui zugrăvì profesorul Knakfuss un tablou cu efect: Budha plutind pe un tron de nori aduce moarte și peire rassei albe. China plătì despăgubire de războiu Japoniei 700 mil. mărci. Astfel în cea dintâiu ciocnire a rassei galbene se dovedì, că *naționalismul este și aici mai tare*, decât considerațiile de rassă.

Secolul al XX-lea îl deschide, în istoria universală, *războiul buro-englez*, în care iasă mai trist la iveală *lăcomia* fără scrupule și fără nici o îndreptățire morală a *industrialismului* față de *eroismul înălțător* al celor ce conduși de *simțul național* își apără moșia, fără a o puteà scăpà de jugul străin. Sub conducerea lui Botha, Dewet, Delarey și Krüger Burii se afirmară cu multă vitejie, până când în Maiu 1902 Eduard VII le oferì pacea. Prin anexarea teritorului lor bogat în aur și pietri scumpe puterea mondială a Angliei crescù, întinderea ei asemenea. Anglia stăpânește azi $^1/_5$ din întreagă suprafața pământului și mai mult decât $^1/_4$ din totalitatea omenirii. Din cauza războiului cu Burii a ajuns într'o «splendidă izolațiune». Mai târziu la *1903*, încheie însă Eduard al *VII-lea* o «*entente*» *cordială* cu Franța și o alianță cu Japonia (până la 1915).

Simțindu-se în stare a luà lupta cu Rusia, care se întindeà prea mult spre Răsărit, Japonezii atacară *la 1904* flota rusească de lângă *Port-Arthur*. Până în Septemvrie au reușit să respingă pe Ruși din Mandjuria de Sud. La începutul anului 1905 căzù Port-Arthurul. Stössel se predă lui Nogi. Rușii abià câștigară câteva rezultate mai mici. Toate luptele mai însemnate le pierdură. Războiul ar fi durat mai departe, dar Japonezii nu mai

aveau bani. Englezii şi Americanii nu voiau să le dea împrumut. Englezii şireţi, ca totdeauna, profitând de încurcătura Ruşilor, au cucerit *Tibetul de Sud-Ost, ocupând Lhassa*, capitala lui Dalai Lama. Apoi temându-se că aliaţii lor Japonezii, prea îşi întind aripele, nu i-au mai sprijinit. Astfel ei fură siliţi să încheie pacea în *Sept. 1905* fără despăgubire de războiu din partea Ruşilor, ceeace a fost o mare lovitură pentru Japonia, cea mai săracă dintre marile puteri. Mulţi Japonezi de supărare au făcut harakiri.

După convenţia încheiată la 1903 cu Franţa, Eduard VII ajunse în August 1907 la înţelegere şi cu Rusia (*Tripla entente*) cercă să desfacă şi Austria de Germania, dar nu izbuti. Spre a încurcà iţele politicei germane în Turcia şi Orient, pregătì revoluţia junilor Turci în 1908, de care profită Austria pentru a anexà Bosnia şi Herţegovina, Italia spre a ocupà Tripolis şi statele din peninsula balcanică spre a-şi întinde stăpânirea şi asupra conaţionalilor de sub jugul turcesc. Dar despre acestea va fi vorbă mai pe larg într'o conferenţă următoare.

Ideea naţională, pe care istoria universală din ultima jumătate de secol o duse treptat, deşì cu preţul multor jertfe de sânge, la o serie întreagă de succese mari, încă n'a ajuns pretutindeni la biruinţă. Mai sunt încă popoare frânte prin graniţi politice şi împărţite sub diferite stăpâniri. Mai sunt state polietnice, în cari ciocnirile naţionale, de fiecare zi, prefac vieaţa într'un adevărat «bellum omnium contra omnes», dar tocmai împrejurările acestea nefireşti vor contribuì să accelereze izbânda naţionalismului şi să încununeze evoluţia istorică pretutindeni cu realizarea şi desăvârşirea statelor naţionale.

II.

Istoria României dela 1856.

— Rezumatul conferenţei ţinute de d-l Dr. Ioan Ursu, profesor de istorie la universitatea din Iaşi. —

Cele două principate au fost atâtea veacuri despărţite din cauza concepţiei de stat, după care ele erau considerate ca moşia Principelui, a şefului statului. Când Ştefan cel Mare a ajuns victorios la Bucureşti, nu s'a gândit să confişte Capitala şi Muntenia, ci a respectat dreptul de proprietate al familiei

Basarabilor, aşezând pe tronul din Bucureşti un membru din acea familie, pe care-l credeà devotat. S'a mulţumit prin urmare să aducă Muntenia în sfera politicei sale fără a se gândì să o anexeze.

Numai după schimbarea concepţiei că ţara este proprietatea Principelui şi cu înrădăcinarea ideilor de suveranitate a poporului din veacul al 19-lea îşi face loc ideea unirii printre fiii naţiunii din amândouă principatele. Călduroasele opintiri ale Românilor sunt ajutate dela jumătatea veacului de împrejurări favorabile, ivite în urma războiului Crimeei, cari cereau crearea unei barieri contra Rusiei la gurile Dunării. Dacă poporul român n'ar fi existat, el ar fi trebuit să fie inventat, căci necesităţile politicei europene cereau un piedestal contra Rusiei la Dunărea de jos.

Astfel năzuinţele partizanilor unirii au concordat cu năzuinţele lui Napoleon III de a creà un stat la gurile Dunării, care să fie o stavilă contra expansiunii teritoriale a colosului moscovit peste Dunăre. La congresul din Paris (1856) Franţa a sprijinit cu multă căldură tendinţele Românilor şi a izbutit a face să triumfe *principiul* unirii prin crearea unei Curţi de justiţie la Focşani şi prin unificarea măsurilor şi uniformei militare din amândouă ţările.

Odată principiul câştigat, Românii ştiură să clădească edificiul măreţ al unirii prin alegerea *aceleeaş persoane* în amândouă ţările (1859), iar providenţa făceà că noul ales să aibă toate calităţile cerute pentru a înfăptuì opera măreaţă: pătrundere a împrejurărilor, ştiinţă în a le forţà şi multă abnegaţiune şi jertfire de sine în vederea realizării idealului. El a pus temelia României prin secularizarea mănăstirilor, improprietărirea ţăranilor şi realizarea unirii complecte în contra voinţii Turciei şi a altor state vecine.

Poporul românesc capătă apoi un principe din o familie strălucită europeană, care continuă opera cu multă încordare şi izbutì să ducă barca cea nouă a statului printre cele mai periculoase stânci înălţându-şi ţara, în urma unui războiu contra Turcilor în unire cu Ruşii, — unde Prinţul Carol avù comanda supremă —, la rang de stat independent, pe care nu întârzie să-l proclame regat (1881) — punându-şi pe cap Coroana de oţel, făurită din tunurile luate dela duşman.

Dar pe cât de grea a fost opera aceasta, de a formà din două ţărişoare nebăgate în seamă un regat cu autoritate, tot aşa de grea a fost consolidarea internă, căci noi n'am moştenit aproape nimic din trecut şi a trebuit să clădim totul din nou: şcoli, căzărmi, linii ferate, drumuri, vapoare, clădiri publice etc. Nu e decât o jumătate de veac şi ce drum frumos, ce operă măreaţă! Totuş nu suntem decât la jumătatea drumului, dar ţara noastră va şti să meargă cu aceeaş viteză, căci deviza este: înainte şi tot înainte!

Istoria literaturii noastre vechi.

Cursuri populare de **Sextil Puşcariu.**

14. MITROPOLITUL DOSOFTEIU.

«Acest Dosofteiu mitropolitul nu erà om prost (=simplu) de felul lui; erà neam de mazil, prea învăţat; multe limbi ştià, eleneşte, latineşte, slovineşte şi alte. Adânc din cărţi ştià, şi deplin călugăr şi cucernic şi blând ca un miel; în ţara noastră pe aceste vremi nu se află om ca acela». Faima lui de om învăţat şi cucernic trecuse hotarele ţării sale şi când Dosofteiu cere dela mitropolitul din Moscva buchi pentru tipărirea cărţilor sale, acesta, trimiţându-i-le îi răspunde: «că şi mai departe de noi a pătruns obştească mărire pentru a ta urmare a lui Hristos» şi «am aflat despre strălucita ta evlavie către Domnul Dumnezeu şi râvna cea dumnezeiască şi fierbinte ce ai în lucrurile credinţei tale ortodoxe... cu mintea ta aleasă».

Se chemà cu numele mirean Dimitrie Bărilă. Părinţii lui — pe tatăl său îl chemà Leontari şi erà negustor, iar pe mamă-sa Misira — par a fi fost Aromâni de origine; câteva aromânisme în limba lui Dosofteiu indică acest lucru. S'a născut pe la 1624 şi a fost mai întâiu călugăr la Pobrata (pe la 1649), apoi episcop de Huşi (1658) şi de Roman (1659), iar la 1671 ajunse mitropolit al Moldovei. La 1673 emigrează cu Petriceicu-vodă în Polonia, unde-l întâlnim iarăşi la 1686, urmând cu sfinţenie moaştele Sfântului Ioan, pe care Sobieţchi le-a dus de la Suceava la Jolchiev în Polonia. Acolo muri la anul 1694, în 13 Decemvrie.

Munca lui a fost neobosită şi prin numeroasele sale traduceri (între care pentru întâia oară se dădeà Românilor Liturghia, Molitfelnicul şi Octoihul) el a contribuit mai mult ca orîcare alt scriitor bisericesc din secolul al XVII-lea la stabilirea definitivă a graiului strămoşesc în biserică. Prin mânile sale au trecut multe manuscripte şi cărţi, pe marginea cărora el face notiţe şi din care îşi scoate material pentru marea sa operă de compilaţiune pe care o tipărì, la 1682, subt titlul Vieaţa şi petreacerea sfinţilor. Pentru întâia oară se dădea în această carte în mod sistematic o alegere a celor mai însemnate vieţi ale sfinţilor, scoase cu deosebire din cele douăsprezece cărţi de mineie greceşti. Ele sânt, pe lângă Psaltire, cea mai literară parte din toate scrierile bisericeşti şi prin conţinutul lor variat au format lectura de predilecţie a timpului.

Între alte cărţi bisericeşti, el tipăreşte, la 1673, şì o Psaltire în versuri. Ideea de a versificà psalmii nu e originală, deşì lucrarea lui Dosofteiu e cea dintâi încercare de acest soiu la ortodocşi. În apus, dimpotrivă, Calvin versificase câţîva psalmi, dându-le astfel forma potrivită spre a puteà fi cântaţi în biserică, iar poetul francez Clément Marot publicase cu mai bine de un veac înainte parafrazarea psalmilor în versuri. La Românii trecuţi la calvinism întâlnim deasemenea traduceri după psalmi şi alte cântări religioase, uneori versificate, între altele şi traducerea în versuri (din ungureşte) a psalmilor, făcută de Ştefan Fogaraşi şi păstrată în copia (din a. 1697) lui Ion Viszki. Biserica catolică la început a luat poziţie ostilă în mod hotărît contra lor, dar văzând trecerea cea mare pe care o aveau, a făcut ceeace făcuse în atâtea alte cazuri, a dat şì ea o traducere deosebită. La Poloni, catolicul Ion Kochanowski, cel mai mare poet al timpului său, a dat o traducere în versuri, tipărită la 1577, care a devenit clasică. Pe aceasta a cunoscut-o de sigur Dosofteiu, poate prin prietenul său Miron Costin, şi psalmii poloni i-au servit de model. El adoptă aproape toate formele de versificaţie, lungimea versurilor, împărţirea în strofe şi chiar şi felul rimei. Cu toate acestea n'a rămas de sigur fără influenţă asupra lui nici versul popular, pe care de sigur îl cunoşteà şi pe care une-ori se pare că-l imită.

Versurile lui Dosofteiu nu sânt curgătoare, iar accentuările nefireşti ale silabelor jignesc tot atât de mult urechea noastră, pe cât

ne supără banalitatea rimei, necorectă de cele mai multe ori, şi precum îngreunează înţelesul multele umpluturi. Şi în celelalte scrieri ale sale limba lui e neîngrijită, cu expresii improprii, cu construcţiuni şi întorsături greoaie, adesea influenţate de originalul slavon sau grecesc, cu un prea pronunţat colorit dialectal şi mai ales cu multe neologisme. El împrumută fără multă alegere cuvinte din limbile originalelor sale şi — ceea ce ne bate mai ales la ochi — are un număr măricel de latinisme. Cu atât mai defectuos şi impropriu devine felul său de exprimare în versuri. Având bunăoară să facă o rimă la cuvântul «socotinţă» el nu se sfieşte de a plăsmui din grecescul ἀποχορακτ' ζω (= resping, desavuez) un cuvânt «aposcorachinţă», pe care apoi însuşi se simte dator să-l explice prin următoarea notă marginală: «Spun pentru corbul, că deaca naşte pui, îi hrăneaşte până fac fulgi, şi-i părăseaşte unde-s albi, că să 'ndoiaşte de corbiţă; atunce ei ţîpă, că n'au hrană, până fac pană neagră; atunce de-aci se 'ncreade corbul de-i hrăneaşte; aceaia iaste aposcorachinţă».

Astfel de curiozităţi nu trebuie să ne mire însă, căci ele erau la modă pe timpul acela şi prin asemenea glose scriitorul făcea impresie de erudit; chiar şi stilul nefiresc erà în gustul literaţilor epocei. Cât priveşte versurile, multele lor defecte sânt explicabile dacă ţinem seama că Dosofteiu este cel dintâi scriitor român care ne-a dat versuri literare (căci traducerile din Ardeal şi cele câteva dedicaţii din fruntea volumelor tipărite înaintea lui n'au nici o importanţă) şi că a avut să lupte cu toate greutăţile începutului. Cu atât mai mult, cu cât s'a încumătat să versifice psalmii, atât de concişi ca stil şi adesea atât de grei de priceput!

Dar Dosofteiu n'aveà despre poezie ideile pe care le avem noi astăzi — dovadă e cronologia versificată a Domnilor Moldovei — şi de aceea credeà că, având atâta erudiţiune, erà chemat a scrie şi versuri. Cu toate acestea nu se poate spune că ar fi fost lipsit de orice talent poetic. Unii din psalmi — mai ales cei scrişi în versuri scurte — au calităţi incontestabile şi au ajuns chiar populari. Aşà e bunăoară psalmul 46, pe care şi azi îl cântă colindătorii, fără să ne dăm seama, când îl auzim, că glasurile subţiri ale copiilor înalţă spre cer rugăciunea cucernicului mitropolit de la sfârşitul veacului al XVII-lea. Odată chiară, admirarea sinceră pentru cântările lui David îi dădù acestui

evlavios preot fiorii adevăratei inspirații și «prăvind acest psalom (132)», a «scornit», precum ne spune, următoarele stihuri originale:

Cine-și face zid de pace,
Turnuri de frăție,
Duce viața fără greață
'Ntr'a sa bogăție.

Că-i mai bună depreună
Viața cea frățească
Decât arma ce destramă
Oaste vitejască!

15. MIRON COSTÂN.

Miron Costân e cea mai simpatică figură a literaturii noastre vechi. Din scrierile și din viața acestui boier moldovean de viță veche se desprind deopotrivă pentru noi pilde frumoase de patriotism cald, de suflet nobil și drept, și de minte luminată de scânteia poeziei. Sfârșitul tragic al vieții sale îl apropie și mai mult de inimile noastre.

S'a născut în anul 1633, ca fiu al postelnicului (mai târziu hatman) Costân, care ține în căsătorie pe o nepoată a lui Miron Barnovschi. Copilăria și-a petrecut-o în Polonia, unde se refugiase tatăl său și unde — la Bar în Podolia — îl întâlnim (1646) între elevii școalei conduse de Iesuiți italieni. Ca toți coconii de boieri de pe vremea aceea, el ia parte ca «dvorean» al regelui polon, la vârsta de optsprezece ani, în luptele date de armatele acestuia. Prin 1652 tânărul Miron se întoarce în Moldova, fiind bine primit de Vasile Lupu și bucurându-se și de protecția Domnilor următori. Adesea, în tinerețe, îl vedem în lupte, ca oștean viteaz, iar mai târziu Domnii îl întrebuințează în misiuni diplomatice. Cu ocazia diferitelor războaie el văzù Maramureșul, Ardealul și «pragurile» podului lui Traian, iar rolul său activ la aproape toate evenimentele mai importante politice din vremile acelea au fost de cel mai mare folos pentru cel ce avea să fie istoricul țării sale. Cunoașterea Românilor de pretutindeni a contribuit de bună seamă la ideea despre unitatea etnică a neamului nostru, pe care o găsim exprimată în scrierile sale.

La 1661 e pârcălab de Hotin, la 1665 mare-comis. Subt Duca-vodă (1665—1666) e mare-paharnic, și îndată după aceea mare-vornic de Țara-de-jos, o funcțiune pe care o ținù până în 1675. În timpul acesta a cunoscut mai de aproape pe mitropolitul Dosofteiu, celalalt mare literat al timpului; între ei trebuie să fi fost o prietenie intimă, cu urmări însemnate pentru activitatea literară a amândurora.

Miron Costân se bucură de mare trecere la Curte şi cuvântul lui apăsà greu în sfatul ţării. Ion Neculce ne povesteşte mai multe anecdote din viaţa lui, foarte caracteristice pentru acest boier mândru şi cinstit, care nu se sfiià să-şi spună verde, cu orîce ocazie, părerea sa, fie chiar şi Domnului în faţă. Astfel a făcut la 1673 cu Petriceicu-vodă: «Ori să fie voia Mării Tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsà casele să le iee Tătarii!» — şi s'au închinat şi i-au zis: «să fii Măria Ta sănătos!» şi au ieşit afară. Şi aşà toţi boierii şi căpitanii au purces, cela după cela, pre rând a se închinare şi au ieşit afară. Iară Petriceico-vodă au rămas numai singur, numai cu Hăbăşescul hătmanul şi cu casa lui, şi au început a plângere şi a blestemare pre Miron şi pre alţii». Cele mai frumoase sânt însă cuvintele adresate Domnului în anul 1683, când acesta ţineà sfat cu boierii, cum să scape de primejdia de a fi prinşi de Poloni: «Ce puteare au ei să vie asupra Mării Tale? Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moşilor şi strămoşilor noştri!»

Dar Polonii au prins şi pe Duca-vodă şi pe Miron Costân. Numai prin intervenţia unui prieten polon scăpă de jaf şi de robie şi rămase în Polonia, până când, urcându-se pe tronul Moldovei Constantin Cantemir, se întoarse, la invitarea acestuia, în ţară «foarte scăpătat; şi l-au avut Cantemir-vodă în milă şi cinste».

Prietenia aceasta nu ţinù însă mult. În anul 1691, luna Decemvrie, se săvârşì tragedia Costăneştilor. Cauzele ei nu sânt deplin lămurite; se pare însă că o seamă de boieri, nemulţumiţi cu domnia lui Cantemir, au urzit o conspiraţie împotriva lui, din care făceà parte şi Velicîco Costân, fratele lui Miron, care pare a fi fost chiar destinat de urmaş al lui Cantemir. Domnul prinse de veste de acest complot şi-şi răzbună crunt, omorînd pe Velicîco. Neculce povesteşte cum, intriganţii Cupăreşti, după tăierea acestuia, au îndemnat pe Domn să tragă consecinţele acestui omor: «Acum, de vreme ce ai omorît pe Velicîco, trimite de prinde şi pe frate-său, Miron logofătul, de-l omoară, ori vinovat, ori nevinovat, să nu scape, c'apoi încă a hi mai rău şi de tine şi de noi! — Deci Cantemir-vodă nu şi-au socotit viaţa lui, că erà trecut cu bătrâneţele, om de şaptezeci de ani..., ce s'au potrivit neprietinilor şi nu şi-au cruţat sufletul». «Însă

Miron logofătul», spune un alt cronicar, «nefiind în Iaşi într'aceea dată, ci la ţară, la un sat al lui, şi s'au fost tâmplat de i-au murit giupâneasa, ce vrând să o astruce, iată au sosit şi la dînsul, dela Cantemir-vodă, armaşul al doilea, Racoviţă, cu un steag de lefegii, ca să-l ducă la Iaşi. Ce el se rugase ca să aibă păsuială până şi-a îngropà giupâneasa, şi să purceagă; şi fiind aşà, iată, de sârg au sosit şi Macri vătavul cu a doua poruncă, cum în ce loc îl va aflà, acolo să-i taie capul. Şi după poruncă aşà într'acela ceas i-a tăiat capul. Şi l-au astrucat împreună cu giupâneasa lui».

Planul de a scrie istoria ţării sale trebue să se fi format de timpuriu în mintea lui Miron Costân, iar îndemnul va fi fost acelaşi ca şi la Ureche, pe a cărei operă el o cunoşteà în redacţia lui Simeon dascălul. Dar Costân concepù dintru început ideea mai mare, mai grandioasă decât predecesorii săi. Pe Ureche îl interesase numai soarta ţării sale moldovene şi deci începuse cu descălecarea lui Dragoş. Miron Costân, care cunoscuse mai de aproape pe Românii din alte ţinuturi şi pentru care legăturile noastre cu Roma nu erau numai o curiozitate istorică, ci un fapt vrednic de o cercetare mai amănunţită şi un gând simpatic, hotărî să scrie istoria Românilor, începând-o de acolo de unde ea de fapt porneşte, de la întâiul descălecat al lui Traian în Dacia.

Dar realizarea unui asemenea gând cereà mult timp şi linişte. «Ce sosiră asupra noastră acèle vremi de acmù», spune el cetitorului, explicându-i de ce nu şi-a putut pune în practică gândul pe care-l urzise, «de nu stăm de scrisori, ce de grije şi suspinuri. Şi la acest feliu de scrisoare, gând slobod şi fără valuri trebuiaşte iară noi prăvim cumplite vremi şi cumpănă mare pământului nostru şi nouă». De aceea, abia pe la sfârşitul vieţii ajunge să-şi scrie opera sa, astfel precum o plănuise. Totuşi, chiar în cea dintâi scriere el schiţează planul şi îşi exprimă cele două convingeri care formează contribuţia nouă şi preţioasă pentru istoriografia noastră: 1. că sântem coloni romani, precum o dovedeşte istoria şi limba şi 2. că toţi Românii sântem aceiaşi: Moldoveni, Maramurăşeni, Ardeleni chiar şi Cuţovlahii, «o colonie romană de aceeaşi limbă cu noi şi mult mai apropiată de limba italiană decât de vorba noastră» (ap. Iorga).

Ideile acestea le găsim în «Cronica ţărilor Moldovii şi Munteniei» pe care o scrie, la îndemnul unui înalt dignitar polon, în limba polonă, şi care e scrierea terminată mai întâi. Ea începe cu Dacii, care erau, după părerea lui, Tătari, rude ale Ardelenilor, continuă cu războaiele Romanilor, vorbeşte de invaziunile Tătarilor «întorşi», şi în fine ajunge la descălecatul lui Dragoş. Urmează apoi o parte descriptivă despre numele Moldova, Muntenia, Basarabia, titlul Domnilor, despre limbă, religie, ţinuturi şi oraşe.

La dorinţa lui Sobieţchi, care aveà interese în Moldova, Miron Costân îşi prefăcù opera în versuri polone, numind-o «Descrierea Ţării moldoveneşti şi munteneşti», şi o dedică regelui polon (1684). Întrebuinţând câteva izvoare nouă, el desvoltă mai pe larg unele din ideile sale vechi şi amintindu-şi cele văzute în călătoriile sale, spune că limba cea mai frumoasă şi mai apropiată de cea italiană este cea din Maramureş şi din Făgăraş, unde sânt atâţi Români, ca şi când nici odată n'ar fi emigrat în Moldova şi Muntenia.

Între cele două scrieri polone, el scrie în româneşte (înainte de 1677) «Letopisăţul ţării Moldovei... de unde au părăsit a scriere răposatul Ureche vornicul..., să nu se treacă cumva cu uitarea..., cu această făgăduinţă, că şi letopiseţul întreg să aştepţi de la noi, de vom aveà zile». La început, se ţine de izvoarele sale polone şi de tradiţia orală culeasă de la bătrâni, şi povestirea sa, care, în forma păstrată nouă, ajunge până la anul 1661, devine mai vioaie şi mai bogată în amănunte pentru cei zece ani din urmă, când descrie evenimentele la care a luat însuşi o parte activă. Partea aceasta din urmă poartă caracterul unor memorii: «Aşà şi nouă, iubite cetitoriule, ne este mai lesne a scriere de aceste vremi, în care mai toate le-am prilejit singuri». În tot cursul acestei scrieri ale sale zvâcnesc, ca note stăpânitoare, iubirea de dreptate, de ţară şi de lege.

Pe la sfârşitul vieţii sale, între anii 1685 şi 1691, a ajuns în sfârşit să-şi realizeze şi gândul care l-a muncit din tinereţe, să scrie «Cartea pentru descălecatul dintâi al ţării Moldovei şi neamului moldovenesc». De data asta n'o mai face într'o limbă streină, ci în frumosul graiu moldovenesc, pe care-l ştià mlădià cu atâta măiestrie. Cu ocaziunea aceasta el se îndreaptă cu violenţă împotriva «basmelor» lui Simeon dascălul şi, precum

credeà el, şi ale lui Misail călugărul. Contra aserţiunii că Moldovenii ar fi hoţi aduşi de Traian din temniţele Romei pe vremea regelui ungar Ladislau, aduce M. Costân o mulţime de argumente scoase cu migală din scriitori latini şi poloni, le caută în argumentaţia sa logică şi triumfă cu argumentul atât de delicios prin naivitatea sa: «De unde s'ar aflà din temniţe cu sute de mii de mii de oameni? Apoi şi femei atâtea tălhăriţe unde erà?» Dar ceea ce ne atinge mai ales astăzi, e însaşi revolta sa sinceră faţă de injuria care se aduceà neamului şi acèle cuvinte caracteristice pentru sfinţenia ce o aveà el pentru arta istoriografiei: «De aceste basme să dea ei seamă şi de această ocară. Nici este şagă a scrie ocară vecînică unui neam. Că scrisoarea este un lucru vecînic; când ocărăsc într'o zi pe cineva, este greu a răbdà, dar în veci? Eu voiu da seama de ale mele câte scriu!»

Miron Costân n'a scris numai versuri polone, ci şi versuri româneşti. Subt titlul «Viaţa lumii» şi având drept motto versetul biblic «Deşertarea deşertărilor şi toate sânt deşarte!» el a alcătuit 128 de versuri lungi, în care a încercat să arăte «cum iaste de lunecoasă şi puţină viaţa noastră şi supusă pururea primejdiilor şi primineale lor». Ca şi stihurile lui Dosofteiu, versurile lui M. Costân sânt banale şi greoaie, ele n'au izvorît dintr'un talent înăscut, ci, precum însuşi mărturiseşte — şi par'că auzim cuvintele ce le va rostì peste un veac şi jumătate G. Lazăr — «mai mult să se vadă că poate şi în limba noastră a fi acest fealiu de scrisoare ce se cheamă stihuri».

Poezia nu avem s'o căutăm la Miron Costân în stihuri, ci în proza sa plină de avânt, în povestirea trecutului ţării sale pe care o iubeà cu atât foc, de care erà atât de mândru şi despre care vorbeşte atât de frumos. «Ar fi putut», zice dl Iorga, «în 1691, să nu-i îngăduiască timpul de rugăciune slujitorii lui Cantemir, căci asupra bătrâneţelor sale el îşi mântuise sufletul, ridicând către Dumnezeu rugăciunea acestei fapte bune faţă de neamul său!».

16. STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO.

Pe timpul când începeà şi în Ţara-românească să se înjghebe istoriografia naţională, s'a scris un început de cronică, care n'a străbătut în public, dar care, prin ideile ce se exprimă

în ea şi nu mai puţin prin personalitatea autorului ei, constitue una dintre cele mai valoroase opere literare ale acestui timp. E vorba de *Istoria Ţării-româneşti* de Stolnicul Constantin Cantacuzino.

Stolnicul Cantacuzino erà cel mai învăţat boier al ţării sale. El călătorise prin Europa şi făcuse studii înalte la vestita universitate italiană din Padova. Carnetul său de studii, păstrat până astăzi, dovedeşte cât interes aveà pentru studii şi pentru cărţi de învăţătură. Streinii care au trecut prin Ţara-românească au cuvinte de mare laudă pentru învăţătura lui: «din copilăria sa a fost dat cu totul învăţăturei; la limba elinească erà un mare filosof...; la Roma a învăţat limba latinească... Viaţa şi vremea sa o petreceà pururea cu dascălii, cu spudeii şi cu bărbaţii procopsiţi», atestă un document contemporan, iar agentul svedez Hyltien zice: «Sânt aici câţiva boieri cuminţi şi cărturari, care au văzut lumea..., mai ales un unchiu după mamă al Domnului, comitele Cantacuzino, un bătrân cinstit, care prin studii şi călătorii în streinătate a căpătat o mare experienţă şi o mare ghibăcie» (ap. Iorga). «Atât de bine ştià limba greacă şi subtilităţile teologice ale bisericii ortodoxe, încât Stolnicului i se adresau, ca la ultima instanţă, traducătorii cărţilor bisericeşti pentru a cere explicarea unor cuvinte greceşti neobicĭnuite sau pasagii obscure, sau pentru a primì deslegarea unor chestiuni dogmatice delicate» (D. Russo).

Prin familiarizarea cu cultura apusului, Stolnicul Cantacuzino a ajuns, ca şì contemporanul său moldovean M. Costân, să fie nemulţumit cu lucrările antecesorilor săi, care începeau istoria Ţării-româneşti de la descălecat. El spune că istoria Românilor începe cu venirea lui Traian, că Muntenii, Moldovenii, Ardelenii şi Cuţovlahii sânt de aceeaşi origine, şi părerea sa şi-o exprimă plin de mândrie astfel: «Valahi, cum le zic ei, iar noi: Românii, sânt adevăraţi Romani în credinţă şi în bărbăţie... Însă Român nu înţeleg numai ceştia de aici, ci şì din Ardeal, care încă şì mai neaoşi sânt, şi Moldovenii şi toţi câţi într'altă parte se află». El a văzut uneori chiar mai clar decât Miron Costân, exprimând mai întâi părerea că Dacii n'au pierit în urma războaielor romane şi că noi am continuat totdeauna să rămânem în Dacia. Mai digresiv însă decât Costân, el se pierde adesea în amănunte, care îi dau ocazia să-şi arăte neobicĭnuita-i eru-

diţiune, care însă fac ca lucrarea lui să nu apară atât de închegată şi turnată într'o formă atât de măiastră ca a aceluia. El nici nu ajunge cu povestirea sa decât până la invazia Hunilor în regiunile locuite de Români.

Dar nu numai felul culturii sale şi rezultatele ştiinţifice la care a ajuns îl aseamănă pe stolnicul Cantacuzino cu Miron Costân, ci şi sfârşitul său tragic.

Născut pe la mijlocul sec. XVII dintr'un tată descendent al împăraţilor bizantini şi dintr'o mamă din neamul Basarabilor — Domniţa Elena, fiica lui Radu Şerban — el avù să sufere din tinereţe prigoniri din partea lui Grigore Ghica, care-l întemniţase şi pusese slujitorii să-l bată la tălpi. Abia când pe tronul ţării se urcă fratele său Şerban, încep zilele senine ale vieţii sale. Fără să ceară vreo funcţiune boierească însemnată, el rămâne subt acesta boierul cel mai respectat în divan. După Şerban, urmă pe tron nepotul său de soră, Constantin Brâncoveanu, care-l stimă ca pe un părinte. «De multe ori», scrie Radu Greceanu, «şi noi am auzit pe Constantin-vodă zicând că: eu tată n'am pomenit, devremece am rămas mic de tată, fără cât pre dumnealui, tata Constantin, l-am cunoscut părinte în locul tătâne-mieu». Stolnicul Constantin rămase deci subt domnia nepotu-său sfetnicul cel mai ascultat al acestuia. E caracteristică pentru superioritatea lui faţă de Domn următoarea anecdotă, citată de d-l Iorga după un act contemporan: După plecarea generalului Heissler din Drăgăneşti, Vodă trimise un călăraş la Constantin, la Brăila, cu ştirea că Heissler a fost la dînsul. Şi Constantin întrebă îndată pe călăraş, dacă Domnul l-a prins. Răspunzând însă călăraşul că nu, a scuipat în ochii trimisului zicând: «Vezi ce prost e Vodă, când nu sânt eu acolo».

După tăierea Brâncoveanului şi a fiilor săi, urmă pe tron Ştefan, fiul Stolnicului. Dar peste doi ani, Nicolae Mavrocordat izbutind să câştige tronul Munteniei, Cantacuzineştii trebuiră să se refugieze la Constantinopole. Acolo fură aruncaţi în temniţă, averile lor fură vândute la mezat, iar «în noaptea de şase spre şapte Iunie 1716, Ştefan Cantacuzino şi tatăl său au fost gâtuiţi în închisoarea bostangî-başei şi trupurile lor zvârlite în mare».

17. NICOLAE COSTÂN.

După moartea Brâncoveanului şi a ultimului Cantacuzino în Muntenia, şi în luptă cu Cantimireştii şi Racoviţenii în Moldova, apare, deschizând epoca Fanarioţilor, primul Domn strein, Nicolae Mavrocordat, care, între anii 1709 şi 1730, a domnit de câte două ori în Moldova şi în Muntenia, fiul dragomanului Alexandru Mavrocordat, căruia îi plăceà să se numească Exaporitul. Tatăl şi fiul erau oameni cu înaltă cultură bizantină, amândoi scriitori, mai ales Alexandru, autor al unor tratate de medicină, filosofie şi istorie. Nicolae urcă tronul Moldovei cu cele mai bune intenţii. Cu toate actele sale de răzbunare, el erà om integru şi doritor de cultură: biblioteca lui vastă, pe care Sulzer o evaluà la 600,000 de volume (şi care cuprindeà între alte rarităţi şi o biblie coptă din secolul al III-lea) e cea mai bună dovadă despre aceasta. A fost deci firesc ca «cel mai preocupat dintre Domnii români ca să lase viitorimii despre cârmuirea lui amintirea pe care el o voià» să-şi caute un cronicar oficial. Prin vasta sa erudiţiune, prin probele de scriitor ce le dăduse până atunci, prin aplecările sale spre studii istorice şi, în sfârşit, prin numele ce purtà, persoana indicată de a devenì cronicarul oficial al Curţii erà Nicolae Costân (născ. pe la 1660), al doilea fiu al lui Miron şi al logofetesii Ilina. Ca şi tatăl său, el făcuse studii în Polonia. După nenorocirea căzută asupra familiei sale în anul 1691, el luă drumul pribegiei, dimpreună cu fraţii săi. Subt Duca-vodă, pe a cărui fiică o luase în căsătorie, fu ridicat la rangul de hatman şi ajunse mai târziu mare-hatman şi mare-vornic, iar subt Nicolae Mavrocordat, care ţineà foarte mult la el, ajunse mare-logofăt.

Înainte încă de a primì însărcinarea oficială din partea domnitorului, Nicolae Costân pare a fi fost preocupat de gândul de a continuà opera neterminată de tatăl său, nemulţumit cu continuările scrise de alţii: «Iar a pomenì de neşte letopiseţe pe urmă — adecă după Miron Costân — scrise de o seamă de boieri de ţară, nu socotesc altă, fără cât ocară li se face la vecii viitorii de i-aş pomenì, că şi la istorii a le scrie deplin şi pe larg trebue şi învăţătura şi ştiinţa altor ţări, care aceia nu o au avut». Dar nici cu letopiseţul lui Ureche şi nici chiar cu cel scris de tatăl său, Nicolae Costân nu erà mulţumit, căci nici aceştia nu scriseseră destul de

«pre larg». De aceea el se apucă (pe la începutul anului 1711) să prefacă şi cronicele lor şi să scrie o istorie a Moldovii, aşà cum credeà el că trebue scrisă, o operă în care să-şi poată arătà toată erudiţiunea sa. Ureche începuse dela descălecatul lui Dragoş, Miron Costân de la descălecatul dintâi, al lui Traian, Nicolae începe — «de după potop». Însaşi «predoslovia» pusă în fruntea cronicei sale e caracteristică pentru întregul său fel de a scrie. «Letopiseţele nu sânt să le citească numai omul, să ştie ce-au fost în vremile trecute, ce mai mult să hie de învăţătură ce este bine şi ce este rău», aşà se exprimă, pe scurt şi frumos, înaintaşii săi. Nicolae Costân însă, cu felul său complicat de exprimare, nu se mulţumeşte cu o propoziţie spre a-şi arătà profesia sa de credinţă, ci el scrie: «Nime mai bine şi mai pe scurt toată desfătarea istoriei n'au cuprins, iubite cetitorule, decât acela domnul voroavei râmleneşti, Ţiţero, carele o au numit ocârmuitoare vieţei; că cu aceea voroavă a lui toată roada a tuturor bunătăţilor cuprinzându-o, au deşteptat viaţa oamenilor către giudecăţile istorii a le ticsì. Întru aceasta păreare fost-au şi Tucidides, carele pre istorie o numeşte a fi cel mai ales şi mai mare a vieţii omeneşti vistieriu, mărturisind, zice, cumcă nici odănăoară să nu fie istorie osăbită din mănule stăpânitorilor şi a sfeatnicilor ţărilor, ca o înfrânare celor desfrânaţi, agiutorindu-se cu cetirea ei să poată isprăvì trebuinţele şi a se ferì de tâmplările primejdioase, când se prevăd pricini ca acealea. Că nici o înţălepciune omenească alta nu-i decât luare aminte primejdiilor şi lucrurilor viitoare dintru ceale trecute, ca dintr'un izvor scoasă ştiinţa; care singură istoria mai multă decât alte ştiinţe se socoteşte a fi. Că istoria...» etc., etc.... urmează astfel pe câteva pagini. În locul frazei miezoase din scrierile înaintaşilor săi, cu întorsăturile sintactice pline de efect ale graiului popular, Nicolae Costân introduce acuma perioda măiestrită şi necurgătoare a modelelor sale umaniste, cu eleganţa ei de modă, cu intercalări silite, care fac ca fraza, în loc să se adapteze ideii, să se lăfăiască într'un stil factice, târînd după sine şi dismembrând gândul, pe care îl abate pe căi lăturalnice. Şi aşà cum e stilul său, aşà e şi omul, vecînic preocupat de a-şi afişà cu toată ocazia cunoştinţele, care toate sânt culese din cărţi. La el nu întâlnim expresia credinţei sale intime, reflexiuni proprii asupra lucru-

rilor văzute în viaţă, ci el reproduce ceea ce a cetit la alţii. Începând istoria românească cu Adam şi continuând-o cu istoria universală veche, el îşi cere totuşi iertare de la cetitor că a făcut-o «mai scurt de cum ar fi fost datoria să scriem». Dl. Iorga — deşi exagerează defectele lui Nicolae Costân, atribuindu-i şi slăbiciuni de caracter pe care nu pare a le fi avut — are dreptate să exclame: «Nu se poate o deosebire mai mare decât aceea care există între tată şi fiu. Miron e un poet, un pasionat, un ambiţios, deschizător de cale în cultura neamului său şi făuritor de teorii... Nicolae e un pedant..., un compilator prin vocaţie, mândru că merge pe urme streine... În orîce împrejurări, Miron Costân ar fi fost c i n e v à, pe când Nicolae Costân datoreşte totul altora: şcoalei care l-a format şi părintelui, pe care s'a simţit dator să-l imite... După luptătorul cu mâna abiă descleştată de pe sabie, după poetul vizionar cu mâna pe fruntea-i largă de întrevăzător al viitorului, avem cărturarul sec, «viermele de carte», pisarul erudit, cu călimările în brâu şi volumele subţioară... Trecutul îl etichetă, pentru prezent n'aveà nici un interes, iar viitorul nu puteà să-l vadă».

Şi mai evident decât din scrierile sale istorice, reiese felul de a scrie al lui Nicolae Costân din lucrarea sa *Ceasornicul Domnilor*, pe care a scris'o între 1710 şi 1712. E o scriere filosofică dintre cele ce erau foarte gustate pe timpul acela. Se adresează Domnilor şi societăţii înalte şi conţine multe învăţături despre felul cum are să se poarte domnitorul şi cum să fie crescuţi copiii. Lucrarea e dela început până la sfârşit un tratat rece, erudit, fără scânteieri artistice, şi autorul ocoleşte consecvent orîce pilde, orîce digresiune scoasă din experienţa sa sau relativă la timpurile sale, care ar fi pentru noi atât de preţioase. Chiar şi acolo unde ni s'ar părea că le găsim, ele sânt traduse după modelul său, Istoria lui Marc Aureliu de Guevara.

Dar felul acesta de a scrie, atât de depărtat de noi, erà apreciat pe vremea sa şi trebuià să îi convie mai ales lui Mavrocordat, care-l însărcină, precum am spus, cu scrierea unei cronici oficiale. Când a primit însărcinarea aceasta, N. Costân ajunsese cu letopiseţul Moldovii, pe cât se pare, până la domnia lui Ştefan Tomşa, căci de acî încolo — Domnul fiind Grec —

în cronica lui nu se mai găsesc cuvinte injurioase la adresa Grecilor. Dar prin multele digresiuni ce erà obicĭnuit să le facă, N. Costân înaintà numai cu greu, iar Mavrocordat, căruia nu-i erà atâta să se scrie trecutul ţării ce stăpâneà, cât mai ales să fie preamărită domnia sa, pare a fi îndemnat pe cronicar să lase deocamdată lucrarea începută şi să scrie istoria Moldovii decând apare el în fruntea ei. Astfel N. Costân se apucă să scrie istoria contemporană a ţării sale, începând cu anul 1709. Dar nu-i fu dat să lucreze mult la ea, căci în Septemvrie 1712 o moarte timpurie îl răpune, lăsând neterminată şi *Cartea pentru descălecatul dintâi a ţării Moldovei*, cu care ajunge numai până la anul 1601, şi *Cronica* sa despre Nicolae Mavrocordat, care începe cu a. 1709 şi ajunge cu povestirea evenimentelor până la căimăcănia lui Mavrocordat în a. 1911.

18. RADU POPESCU.

Dar N. Mavrocordat a găsit, între cronicarii Munteniei, pe unul care i-a preamărit faptele nu numai cu devotament, ci şi cu talent. E Radu Popescu. Înainte de a vorbì de opera acestuia, ne vom ocupà ceva mai pe larg decât ne e obiceiul şi cu viaţa lui, fără de cunoaşterea căreia scrisul lui nu se poate înţelege.

Cel mai însemnat cronicar muntean erà numai pe jumătate Român. Moşul său, Gheorghe Carida, erà unul dintre Grecii care încunjurau pe Leon Tomşa. El fu făcut de acesta boier al Divanului. Pe cât de puţin simpatice ne sânt azi figurile acestor venetici, pe atât de tragică a fost soarta unora dintre ei. Ridicaţi prin uneltiri şi intrigi, înavuţiţi pe căi piezişe, ei adesea îşi pierdeau rangul şi averea tot atât de rèpede precum le agonisiseră, şi o moarte năpraznică erà adesea răsplata unei vieţi de linguşiri. Astfel fu jefuit şi omorît şi Carida, în anul 1655, pe vremea unei răscoale. Şi mai marcante sânt clipele de strălucire şi de cădere în viaţa fiului său, Hrizea. Dela părintele său moştenise averea şi numele care îi deschideà cariera. Va fi primit însă şi acea îndrumare pentru viaţă, care aveà de principiu parvenirea, iar de mijloace slugărnicia şi linguşirea faţă de cei puternici, necruţarea faţă de cei slabi, şiretenia faţă de toţi. Înainte de toate însă bătrânul Carida se îngrijise ca fiului său să-i întărească situaţia, căsătorindu-l în aristocraţia pămân-

teană. Hrizea luase de soție pe fiica unuia dintre cei mai influenți boieri ai țării, marele ban Gheorghe Băleanu. Faptul acesta a fost hotărîtor, căci lupta între Băleni și Cantacuzinești dominează întreaga istorie a Țări-românești în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Financiar iscusit, Hrizea a ocupat sub Domnii dușmani Cantacuzineștilor funcțiunea atât de importantă și de lucrativă de mare-vistier. Dar ajungând în anul 1679 pe tronul Munteniei Șerban Cantacuzino, începură persecuțiile. La început dușmanul său cercă să-l nimicească sărăcindu-l, apoi aruncându-l în temniță și în sfârșit «cu moarte groaznică l-au omorît».

Dintr'un tată grec, ajuns atât de rèpede la strălucire, și dintr'o mamă care erà purtătoarea unui nume falnic de vechi boieri români, s'a născut Radu, pe la anul 1650.

El reprezintă deci, în scara acestui neam de origine grecească, a treia generație, amestecată de astădată cu sânge românesc. Din Radu sin Hrizii numele lui se preface mai în urmă, când timpul a șters amintirea strălucitoare a tatălui, în numele curat românesc de Radu Popescu, după moșia familiară Popeștii, din jud. Ilfov.

În creșterea lui Radu s'a ivit o notă nouă: copilul celui ce prin istețimea sa s'a înălțat atât de rèpede, aveà să se înalțe mai ales prin cultura sa, prin cunoștințele pe care și le-a câștigat într'o educație îngrijită. Radu știà, afară de românește și grecește, și latinește, și ceea ce erà mai rar, și turcește. Astfel el a fost anume educat pentru funcțiuni înalte diplomatice. Pe acestea însă nu le prea împlinì în viață. E adevărat că de câteva ori îl vedem însărcinat cu misiuni grele și onorifice, pentru care erà indicat prin cunoștințele sale de limbi, dar împrejurările politice și, probabil, și predispozițiile sale, au făcut ca Radu Popescu să nu joace un rol politic atât de important ca tatăl său, iar calitățile sale să și le pună în serviciul altei cauze, a literaturei istorice.

Documentar îl întâlnim întâiași dată la 1675, când ocupă funcțiunea de logofăt de vistierie. În urma nenorocirei familiare, văduva lui Hrizea numai cu greu scăpă de urgia lui Șerban Cantacuzino, refugiindu-se cu copiii săi în Turcia și apoi în Moldova. Abia când pe tronul Țării-românești se urcă Brâncoveanu, care erà înrudit numai după mamă cu Cantacuzineștii»

Radu Popescu crede că se poate întoarce iar la București, unde-l întâlnim în anul 1689 și unde primește câteva misiuni și diregătorii, precum cea de clucer de arie (1693) și apoi cea de mare-clucer (până la 1696). Dar subt acest domnitor sfătuit de stolnicul C. Cantacuzino, cronicarul nostru nu se simțeà în largul său și de aceea nu pregetă să intre într'un complot împotriva Domnului. Brâncoveanu descopere, «hainlăcul» și deși iartă, după felul său, pe trădători, păstrează o bănuială împotriva lui R. Popescu și îl ține la distanță, dându-i doar câteo boierie care nu corespundeà nici cu vârsta nici cu cultura sa. De aici necazul acestuia împotriva Domnului, un necaz ce creșteà cu cât domnia Brâncoveanului se lungeà. Subt urmașul lui Constantin-vodă, Popescu ajunge iarăși boier mare, mare-vornic de Târgoviște, și primește importanta misiune de a pregăti conace pentru Carol XII al Svediei. Căci deși domnitorul cel nou erà un Cantacuzino (Ștefan, fiiul stolnicului Constantin), el își surpase înaintașul; trecând pe partea lui, Popescu își stâmpără mânia contra Brâncoveanului. De ura sa împotriva Cantacuzineștilor, care sărăciseră și omoriseră pe tatăl său și persecutaseră neamul mumei sale, el își aduse iarăși aminte când, după optsprezece luni de domnie, Ștefan-vodă își pierdù tronul și viața și când îi urmă Mavrocordatul. Acesta erà un dușman aprig, — nu atât personal, cât mai ales politic — al Cantacuzineștilor și de el se alipește Radu Popescu din toată inima. Deși protejat de noul Domn, deși dăruit cu bănia-mare, oportunistul Popescu își schimbă ținuta când Mavrocordat e prins și dus în Ardeal de imperialii austrieci, și e unul dintre cei mai de căpetenie membri ai partidei «germane», așteptând și el dela Austria salvarea țării de subt Turci. Astfel numele lui figurează pe toate jalbele trimise la Viena de boierii care voiau să dea tronul lui Gheorghe Cantacuzino. Dar Viena nu se mișcà. Radu Popescu își ia deci nădejdea dela imperiali și se întoarce la Nicolae Mavrocordat, care-l și răsplătește cu dregătoria de mare-vornic, sfetnicul cel mai de frunte în divan.

La 1723, în vârstă de vreo 70 de ani, și având încrederea deplină a domnitorului, Radu Popescu depuse însuși, de bunăvoie, funcțiunile sale, și se retrase la Mănăstirea de la Radu-vodă, unde primì numele de Rafail monahul și unde murì, bătrân, între lunile Martie și Octomvre 1729.

Viaţa aceasta plină de neconsecvenţă politică abia am înţelege-o dacă nu ne-am aduce aminte că în epoca aceea setea de mărire şi de avuţii stârneà, la boieri, ambiţiuni prea mari, urmate de prigoniri adesea nemeritate din partea bănuitorilor Domni, şi că pe atunci consecvenţa politică erà o naivitate şi o utopie în ochii acestor oameni ce nu prea puteau distinge binele neamului de interesele lor personale.

Dar nu tot atât de şovăitor ca în atitudinile sale politice ne apare Radu Popescu în scrieri. Aici ura sa împotriva Cantacuzineştilor se trage ca un fir roşu dela începutul povestirii până la sfârşit. Căci dacă în viaţă el s'a dat adesea după păr şi şi-a mlădiat convingerile atât de des, încât nu-l mai putem urmări cu simpatiile noastre, în cronică e consecvent şi-şi varsă tot focul inimii împotriva duşmanilor săi, nefiind cruţător cu expresii ca «hoţul acel bătrân... Constantin stolnicul» şi »spurcatul de Şerban-vodă». Istoricul, consultând scrierea sa, va trebui să caute adevărul dincolo de aceste erupţiuni pătimaşe; cel care o citeşte însă numai ca pe o operă literară, o urmăreşte cu interes, căci temperamentul vioiu al scriitorului te răpeşte, sinceritatea tonului se propagă asupra lectorului şi stilul primeşte relief. Arta de a povesti nu e în definitiv decât arta de a şti reliefà. Iar Radu Popescu e un bun povestitor, căruia îi plac imaginile, care se opreşte bucuros la partea anecdotică a istoriei, căruia îi place să facă din când în când câte o glumă ca să înviореze povestirea, nefiind prea alegător în expresii. «Dracului dă-i fum de tămâie cât de mult, el rămâne în firea lui tot drac; aşà şi Golescu», «pe Gheorghe Beizadeà... din cal l-au făcut măgar», «au cercat cămila să-i puie cercei la urechi, şi i le-au tăiat», «mânios ca un urs împuşcat» şi alte figuri ca acestea împistriţează stilul lui şi îi dă un colorit personal. Dar pe lângă temperamentul său vioiu, pe lângă darul de povestitor şi plăcerea de a povesti, el mai e şi un om cult şi cetit, care e în stare să întregească în multe privinţe pe Stoica Ludescu cu ştiri scoase din izvoare streine. În trecutul ţării el vede limpede, datează începutul Românilor de la Traian, şi introducând neologisme latineşti în limbă el vorbeşte cu convingere despre «patrie» şi despre urîta «tirănie». Păcat numai că nota sa personală, atât de pronunţată când îşi critică duşmanii, se pierde în laude une-ori prea linguşitoare la adresa protectorului

său, N. Mavrocordat: «A pomeni toate bunătăţile pre deplin câte aveà Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei, pentru ca să nu dau bănuială de colachie, care româneşte se zice ciocoinicìe. Drept aceea cu tăcere le trec; numai atâta zic, că toate faptele îi erau cu dreptate şi nici cum nu sufereà să se facă cuiva strâmbătate, din fire fiind iubitor de dreptate, milostiv, lesne iertător şi cu frica lui Dumnezeu. Care acestea toate, văzându-le însuşi cu ochii, de le voiu trece cu tăcerea, pietrele vor strigà!»

(Va urmà).

Şcoala activă.

Şcoala noastră primară, care în temeliile ei e o şcoală aproape curat intelectualistă, a decăzut, mai ales în urma art. de lege XXVII din 1907, într'un verbalism păgubitor şi sănătăţii şi culturei elevului, şi deci, păgubitor şi culturei poporului nostru şi culturei universale.

Graţie mai ales activităţii organelor de control ale statului, materialismul didactic a luat locul aproape al tuturor principiilor pedagogice sănătoase.

Din situaţia aceasta antipedagogică şcoala noastră trebuie mântuită. Trebuie făcut totul ca, şi până la modificarea art. de lege amintit şi a planului de învăţământ în vigoare, şcoala noastră să fie adusă în consonanţă cu principiile pedagogice.

In acest scop, pe lângă adoptarea sistemului de învăţământ alternativ, credem că e o chestie de vieaţă pentru cultura şi pentru educaţia noastră ca învăţătorii să se familiarizeze cu principiile «şcoalei active», pe baza cărora să-şi desfăşure întreaga lucrare.

Şcoala activă însemnează întroducerea principiului muncii în învăţământ, în educaţie şi în vieaţa şcolară.

Şcoala activă nu însemnează întroducerea lucrului manual ca obiect de învăţământ, alături de celelalte obiecte, ci însemnează înviorarea vieţii şcolare şi a tuturor materiilor de învăţământ prin participarea activă a elevului la întreaga muncă ce se desfăşură în şcoală.

Şcoala activă vrea să prefacă şcoala de vorbe de astăzi, în care elevul nu învaţă decât să reciteze vorbe, pe cari foarte adesea nu le înţelege, în şcoală de lucru.

Şcoala activă nu se mărgineşte la intuiţie, ci cere ca elevul să ia parte activă cu ajutorul tuturor sensurilor şi facultăţilor lui la câştigarea şi prelucrarea cunoştinţelor. Elevul nu numai să audă cu urechile şi uneori să vadă cu ochii lucrurile pe cari are să le înveţe, ci întrucât numai se poate, să facă însuş experimente, să le imiteze, să le compună şi descompună, să le desemneze, să povestească şi să scrie despre ele liber, să le modeleze în lut, să le execute în diferite materii (hârtie, lemn, sârmă etc.) şi să le dramatizeze.

Şcoala activă, spre deosebire de şcoala actuală, nu se adresează numai puterii de înţelegere şi memoriei copilului, ci deopotrivă tuturor facultăţilor lui, dând un rol însemnat şi fantaziei creatoare, voinţii şi activităţii spontane a elevului. Punând elevul să-şi câştige cunoştinţele prin munca proprie, dându-i în şcoală un rol activ, îi facem şi vieaţa şcolară mai plăcută şi asigurăm şi cunoştinţelor o valoare practică durabilă. Prin aceasta elevul ajunge dela pasivitatea receptivă de astăzi la activitatea productivă în adevăr folositoare.

Şcoala activă cere ca munca din şcoală să nu fie pe de o parte: prelegere, pe de alta ascultare, ci să consteă în o colaborare a învăţătorului şi a elevilor.

Cu aceste principii ale şcoalei active învăţătorimea noastră trebuie să se familiarizeze temeinic. **Dr O. G.**

Folclor.

VII.

Niculiţ, ficior de Sârb.

Auzită dela *Gheorghe Zdrenghea* din Sebeşel.

— Niculiţ, ficior de Sârb,
Di ce scoţi nevasta 'n târg,
Ori ai scos-o de vânzare,
Ori doară de fală mare?
— N'am scos-o de fală mare,
Da am scos-o de vânzare,
Cine îmi va cumpărà-o,
De trii ori va cumpătà-o,
De trii ori cu gălbiori,
De trii ori cu sfănţişori...
Turcul banii, că i-a dat,
Şi nevastă şi-a luat,
Şi acasă c'or plecat,
Trii zile s'or uspătat
Şi ei nu s'or întrebat,
Ce neamuri de oameni sânt

Pe acel străin pământ?
Şi glasul mi-i mueresc,
Iar cuvântul haiducesc,
Şi mi-i fric' că ne-o auzì
Hărâmbaşul poterii,
Hărâmbaşul hoţilor,
Voinicul ficiorilor,
Şi 'nainte ne-or ieşì,
Pe tine te-or prăpădì,
Şi pe mine m'or robì.
— Până stă neica 'n picioare,
De nime să n'ai fioare,
Până stă neica la deal,
De nime să n'ai habar.
Atunci ea se 'mbărbătà,
Unde-mi rupe d'a cântà,
Munţii mari se legănà,
Apele se tulburà
Frunza din fagi că, picà,
Şi hoţii mi-o auzeà;
Hărâmbaşul hoţilor,
Voinicul ficiorilor,
Din gură aşa ziceà:
— Staţi ficiori şi ascultaţi,
Şi ocol codrului daţi,
Că eu m'aştern drumului,
Ca frunza alunului,
In postul Crăciunului,
C'aia este mândra mea,
Ce-am copilărit cu ea,
In copilăria mea.
Şi 'nainte le ieşià
Şi din gură le ziceà:
— Ce vii pe-aicea horind,
Şi livezile 'ncurcând,
Ori pe mândra-ţi vamă-i da
Ori cu mine ti-i luptà.
— Pe mândruţa nu ţi-oi da
Că este nevasta mea!
— Atunci Ghiţă ce vei vrea,
In luptă să ne luptăm,
O'n săbii să ne tăiem?
— Ba'n luptă că îi mai dreaptă
Nu-i ca sabia spurcată,...
Ei la luptă s'apucară,
Zi de vară până 'nseară...
Ghiţă din graiu îi ziceà:
— Mândră, mândruleana mea,
Ian te dă pe lângă lotru,
Şi mi-i taie brânişorul,
Că doar el s'o ruşinà,
Şi pe mine m'o lăsà.
Iară ea că se codeà,
Şi din gur'aşa ziceà:
— Ori şi cari îţi biruì,
Tot un bărbăţel 'mi veţi fi.
Ghiţă-atunci se mânià,
La pământ pe lotru dà,
Şi apoi la drum plecà,
Cătră ea aşa ziceà:
— Mândră, mândruleana mea,
Câte clăi de grâu făcui,
Numai una mi-a rămas,
Să-i fac vârf într'acest cias,
Ţine vin din mâna mea,
Ori vei bea, ori nu vei bea,
Capul tot ţi-l voi tăià.
Cum ziceà, aşa făceà
Şi capul că i-l tăià,
In dăsagi că îl băgà
La soacră-sa se duceà,
Şi din gură aşa-i ziceà,
— Ţine, soacră, carne grasă
Din fii-ta cea frumoasă
Dacă i-o fost mintea proastă.

VIII.

Ghiţă Cătănuţă.

Auzită dela *Gheorghe Zdrenghea* din Sebeşel.

Pe cel deal, pe cea culmiţă,
Merge Ghiţă Cătăniţă,
Cu a sa dalbă mândruţă,
Cu cincizeci de catârei,
Incărcaţi de gălbinei.
Ghiţă din gură ziceà:
— Dalbă mândruliţa mea,
Pe tin' de când te-am luat,
Nici un lucru nu ţi-am dat,
Dară acum' îţi voi da,
Şi pe tine te-oi rugà,
Să-mi mai cânţi un cântecel,
De când eram dănăcel (ficior).
Ea din gură-aşa ziceà:
— Eu, Ghiţă, că ţi-aş cântà,
D'am un pustiu de glăscior,
Şi sună cam pustior.
Turcul din graiu îi grăià:
— De trii zile vin noi bem,
Şi noi nu ne întrebăm,
Ce neam de oameni suntem?
Ea cătră el se 'ntorceà
Şi din graiu aşa grăià:
— Eu sunt fata Banului
Din ţara Ardealului.
Turcul din graiu îi grăià:
Io-s ficiorul Banului
Din ţara Ardealului.
Dacă-i, mândro, treab'aşa,
Tu eşti sorioara mea,
Să-ţi dau bani pe cât ţi-am dat,
Să mi te duci la bărbat.

Vasile Zdrenghe a.

CRONICA.

ŞCOLARE.

Primul congres al învăţătorimii române din Bucovina s'a ţinut în sărbătorile Rusaliilor la Suceava, având un rezultat moral dintre cele mai satisfăcătoare. A luat parte şi referentul secţiei şcolare a «Asociaţiunii», d-l *Dr. O. Ghibu,* ţinând o conferenţă despre «*Şcoala primară şi vieaţa dela ţară*».

*

Al zecelea congres al învăţătorilor din România se va ţineà în zilele de 26—28 Iunie v. a. c. în Bucureşti. Ar fi de dorit ca la acest congres să ia parte câţi mai mulţi învăţători şi dela noi.

Chestiunile ce se vor discutà în congres sunt:

1. Chestiuni de învăţământ.

a) Şcoala primară actuală mai corăspunde ea faţă cu reformele sociale şi cu cerinţele timpului?

b) Învăţământul trebuie mărginit numai în cadrul educaţiunei generale, adecă cu ţinta de a da o desvoltare instinctelor intelectuale, fizice şi morale ale copilului ori trebuie să-l pregătească şi pentru educaţia complectă socială: economică, profesională, civică şi naţională?

c) Timpul de şcolaritate al şcoalei educative primare şi cum trebuie să ocupe pe copil, faţă cu nevoile actuale ale familiei.

d) Obligativitatea trebuie mărginită numai până la etatea de 14 ani ori şi mai departe?

e) Chestiunea pedologiei în raport cu educația colectivă a copiilor.

2. *Chestiuni sociale și de educație națională.*

a) Cum ar trebui organizate școalele de adulți pe lângă școala primară, cazărmi, fabrici, etc. precum și Academiile populare, spre a conlucrà în mod mai sistematizat asupra educației sociale și naționale a adulților?

b) Ridicarea monumentelor comemorative în toate localitățile istorice din țară contribuesc ele la desvoltarea sentimentului patriotic și n'ar fi necesară înființarea unei societăți care să aibă de scop sistematizarea ridicării și conservării lor, precum și de a provocà vizitarea lor cu ocazia congreselor didactice și sărbători naționale?

c) Cari ar fi bazele unirei întregii dăscălimi într'o singură societate pe secțiuni sau prin federarea asociațiunilor pentru mărirea unor idealuri comune?

3. *Chestiuni referitoare la îmbunătățirea stării actuale a institutorilor.*

Din punct de vedere moral:

a) Cari ar fi mijloacele de îmbogățirea cunoștințelor științifice și perfecționarea profesională a corpului didactic primar?

b) Chestiunea înaintărilor în legătură cu serviciul de control și administrativ și cultural al școalei?

c) Drepturile de eligibilitate ale membrilor corpului didactic primar?

d) Modalitatea organizării unui consiliu general al învățământului și reprezentarea lui în consiliul permanent.

e) Organizarea comisiilor de judecată și asigurarea dreptului de apărare, cu apel și recurs.

4. *Din punct de vedere material.*

a) Sporirea salarului inițial.

b) Egalizarea și ridicarea gradațiilor la 20 la sută, înființându-se și gradația a 5-a la 25 ani.

c) Limitarea timpului de serviciu la maximum 30 ani; contându-se anii de minorat și de concediu.

d) Înființarea institutelor de educație pentru copiii membrilor corpului didactic primar, din fondul taxelor de examene particulare.

e) Plata suplinitorilor, numiți din oficiu, pentru cazuri de boală, din fondul general al ministerului.

*

Curs de lucru manual. La 30 Iunie c. v. se deschide un curs de lucru manual de 5 săptămâni la Școala normală de învățători din orașul *Câmpulung* (România). Acest curs are mai multe secții precum: lemnărie elementară, cartonaj împletituri de răchită, de papură, paie și sfoară. La acest curs pot luà parte învățătorii, cari vor înaintà cerere prin care declară că vor să urmeze cursurile. Învățătorii admiși primesc casa și masa gratuit pentru tot timpul cursurilor precum și drumul pe căile ferate române. Cererile se fac direct la adresa:

«Administrația Casei Școalelor — București, strada Lueger, până în ziua de cel mult 15 Iunie a. c. st. v.

*

Reforma învățământului secundar. Sub acest titlu ziarul «*Românul*» din Arad publică în Nrul 103 a. c. un judicios articol, din care reținem următoarele:

«Credem, că oricare dintre popoarele acestei țări se poate despărți cu mult mai ușor decât noi Românii, de studiul limbilor clasice, de care nu le leagă sufletește nimic sau aproape nimic. Pe când la noi, la Români, aceasta despărțire va fi mai anevoioasă. Dacă ne alăturăm bucuros la planul d-lui ministru Jankovich de a înlocui în liceele statului propunerea limbei eline cu a limbei vorbite de majoritatea poporațiunii din ținutul respectiv,

nu ne-am puteà împăcà tot atât de uşor cu eventuale măsuri, ce ar fi îndreptate contra limbei latine, de elementele căreia simţim că au atâta trebuinţă toţi ceice vor să participe în mod activ la vieaţa sufletească şi culturală a poporului nostru, la desvoltarea, îmbogăţirea şi înflorirea ei.

Chiar dacă în liceele statului s'ar reduce orele de limbă latină, în ale noastre ar trebuì păstrate. Pe lângă îndrumarea unor profesori devotaţi şi pricepuţi, tinerele generaţii ce se succedează în liceele noastre, vor aveà prilej în orele de limbă latină nu numai să facă acele folositoare exerciţii de memorie şi logică, cu ajutorul cărora vor puteà să-şi însuşească simetria formelor gramaticale şi sintactice ale limbei latine, ci la tot pasul vor găsì îndemn să facă comparaţii potrivite între limba latină şi între limba noastră românească Din aceste comparaţii vor aveà un îndoit folos: îşi vor însuşì mai cu înlesnire cunoştinţa limbei latine şi vor fi în stare să pătrundă mai bine geniul latin al limbei române, vor ajunge să înţeleagă duhul străvechiu latin, care viază în anume forme ale limbei noastre, vor iubì varietatea nuanţelor de înţeles şi bogăţia de forme, ce cuprinde limba noastră, a cărei afinitate cu limba poporului — împărat le va umpleà sufletul de mândrie şi îi va îndemnà să cultive cu sfinţenie frumuseţile şi comorile sufleteşti ascunse în cuvintele ei. Studenţii români, chiar şi cei necesitaţi a cercetà liceele maghiare sau germane, nu ar trebuì să uite niciodată adevărul cuprins în cuvintele umanistului Ioan Sturm, care ziceà despre limba latină: «huius linquae honestissima est comparatio, sanctissima exercitatio, quam Deus hospitalem esse voluit, quam late terrarum orbis patet hominibus».

Ţinând seamă de faptul, că limba latină a fost secoli dearândul nu numai limba învăţământului în patria noastră, ci şi a administraţiei şi legislaţiei, probabil că nici ceice pregătesc reforma învăţământului secundar nu se vor gândì la o stingherire prea mare a învăţământului limbei latine în liceele statului. Experienţele făcute în alte ţări încă îi vor îndemnà să nu dea utilitarismului teren prea vast în paguba clasicismului. În «Convorbiri literare» cetim, că profesorul francez Aug. Cartault a scris acum de curând, o puternică critică a sistemului de învăţământ secundar impus în Franţa prin legea din 1902. «Această lege, inspirată de principii utilitare, a fost o pagubă pentru Franţa, pentrucă a înlocuit învăţământul umanităţilor cu acela al unor specialităţi... În loc de o cultură generală, bine ordonată, candidaţii la bacalaureat ajung azi cu o memorie foarte încărcată, dar fără simţ critic, fără gustul, măsura şi avântul superior pe care-l dă sufletelor cultura clasică... În loc de o unitate armonioasă se creiază acum în suflete o juxtapoziţiune de specialităţi. Menirea învăţământului secundar este însă cu totul alta: el trebuie să dea tinerilor o cultură generală bine rânduită, căci fără această bază, care e cea mai grea de dat, nu se poate sperà într'un bun învăţământ superior. Cele trei limbi clasice, elina, latina şi franceza, reprezintă trei momente strâns legate între ele din evoluţia unei culturi unitare: nu poate cineva să stăpânească cea din urmă fără a cunoaşte cele cari au precedat-o. Continua şi atenta aplicare a sintaxei, temele şi versiunile, sunt un mijloc bine potrivit de a da copiilor simţământul valoarei cuvintelor, de a le deşteptà spiritul de probitate intelectuală şi de preciziune, astfel că, precum spuneà însuşi Henri Poincaré, limbile clasice sunt şcoala

cea mai sigură pentru dobândirea spiritului ştiinţific... Metoda directă pentru învăţarea limbilor moderne nu dă o disciplină intelectuală bine legată...

În Franţa inginerii şi comercianţii, fiind întrebaţi, au alcătuit un memoriu, în care arată regretele lor şi răul adus de faptul, că învăţământul clasic a fost în mare parte redus în licee. Astăzi vin să se plângă în acelaş sens chiar profesorii de matematică francezi».

Deci atât continuitatea desvoltării culturale, cât şi experienţa altor ţări, va impune respectarea învăţământului limbei latine, şi în viitor, în liceele statului măcar chiar de ar fi să se împlinească sinistra profeţie din versurile adresate de Janus Pannonius lui Galeoto Martius:

«Hic Maro ponatur, fiet lyra rauca Maronis,

Huc Cicero veniat, mutus erit Cicero».

In legătură cu acest articol din «Românul», ţinem să semnalăm faptul că la compatrioţii noştri unguri s'a înfiinţat o societate specială a aderenţilor culturei umanistice clasice, care urmăreşte scopul de a împedecă reducerea învăţământului clasic în şcolile secundare. Societatea îşi are sediul în Budapesta şi se chiamă: «*Magyar humanisztikus gimnázium hiveinek egyesülete*» (*M. H. G. H. E.*).

ACTIVITATEA ASOCIAŢIUNII.

Cooperativele săteşti. In şedinţele sale din Maiu şi Iunie, comitetul central s'a ocupat cu ideea înfiinţării unei centrale a cooperativelor săteşti. In ultima şedinţă, ţinută în 13 Iunie, secretarul Oct. C. Tăslăuanu a prezentat următoarea propunere ca proiect de deciziune: «Comitetul central decide înfiinţarea unei centrale a cooperativelor săteşti, ca instituţie de sine stătătoare, sub auspiciile Asociaţiunii. Pentru procurarea creditului necesar pe seama cooperativelor săteşti, centrala va sta în legătură cu asociaţia institutelor noastre financiare «Solidaritatea» şi cu băncile româneşti mai mari.

Cu pregătirea lucrărilor pentru organizarea acestei centrale se însărcinează comisiunea cooperativă, care, cel mai târziu până la 1 August a. c. va avea să prezinte comitetului central un proiect de statute al centralei şi un plan de organizare al ei.

La adunarea de constituire a centralei cooperativelor săteşti, înfiinţată la iniţiativa Asociaţiunii, se va discută şi eventuala fuzionare cu federaţiunea «Infrăţirea», înfiinţată la iniţiativa «Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiu». Comitetul central, după o discuţie amănunţită, la propunerea d-lui G. Precup, a decis următoarele: «Asociaţiunea va continuă propaganda pentru înfiinţarea cooperativelor săteşti. Comitetul central va intervenì pe lângă «Solidaritatea», ca să se îngrijească de procurarea creditelor necesare pe seama cooperativelor săteşti şi să le controleze».

*

Comemorarea lui Eminescu. Biroul central a adresat următoarea circulară direcţiunilor de despărţăminte:

«Domnule Director! La 15 Iunie v. a. c. se împlinesc 25 de ani dela moartea poetului Mihail Eminescu, care e cea mai curată glorie a neamului nostru şi a cărui operă e o comoară a culturii româneşti.

O instituţiune culturală, cum e «Asociaţiunea», e datoare să serbeze această dată în toate despărţămintele ei.

Deaceea, ne permitem a vă învită, Domnule Director, să binevoiţi a aranjà în despărţământul ce-l conduceţi câte o serbare comemorativă, prin aranjarea de conferinţe, decla-

maţiuni şi cântece, toate despre şi din opera nemuritorului poet. Cel mai potrivit prilej pentru aranjarea acestor serbări sunt adunările cercuale, ce le veţi ţineà în cursul acestei veri.

In nădejdea că veţi înţelege importanţa culturală acestor serbări şi fără a mai stărui asupra lor şi fiind convinşi că veţi face tot posibilul ca ele să fie cât mai reuşite, Vă rugăm să primiţi încredinţarea deosebitei noastre stime».

In Sibiiu, la 1 Iulie v., se va aranjà o serbare în sala festivă a Asociaţiunii. Se vor ţineà conferinţe despre Eminescu şi se vor declamà şi cântà mai multe poezii de Eminescu.

*

Secţiile ştiinţifice-literare. Conform §-lui 17 din «Regulamentul general al secţiunilor ştiinţifice-literare ale Asociaţiunii, convoc prin aceasta pe onoraţii membri ai secţiunilor pe ziua de 14 Iulie nou a. c. la orele 10 a. m la *şedinţa plenară ordinară*, care se va ţineà în sala festivă a Muzeului Asociaţiunii (Sibiiu, Str. Şaguna Nr. 6) cu următoarea ordine de zi:

1. Deschiderea şedinţei plenare. 2. Raportul secretarului literar cătră şedinţa plenară. 3. Stabilirea ordinei lucrărilor. 4. După amiazi şedinţele singuraticelor secţii.

Prezidentul Asociaţiunii:
Andreiu Bârseanu.

După şedinţa plenară a secţiilor se vor face excursii la Sălişte, Răşinari, Avrig şi la mănăstirile Cozia, Horez şi Argeş din România. Membri cari doresc să participe la aceste excursii sunt rugaţi să se anunţe la biroul «Asociaţiunii» până la 15 Iulie n.

*

Cursurile de analfabeţi. Comitetul central, în şedinţa sa din Iunie, a împărţit câte un premiu de 50 cor. următorilor preoţi şi învăţători, cari au ţinut cursuri de analfabeţi în cursul iernii trecute:

1. D-lui învăţător Demetriu Lazar Todoran din comuna Căpâlna înf. (desp. Diciosânmărtin), care a instruit 46 de analfabeţi, dintre cari 36 au trecut cu succes examenul.

2. D-lui învăţător Teodor Fizeşan din comuna Venter-Rogoz (despărţământul Ceica), care a instruit 27 de analfabeţi, făcând examen în faţa directorului despărţământului.

3. D-lui preot Ioan Pop din comuna Ţagul-mare (desp. Mociu), care a instruit 25 de analfabeţi, dintre cari 20 au învăţat pe deplin a ceti şi scrie.

4. D-lui Ioan Ban, cantor din comuna Hărănglab (desp. Diciosânmărtin), care a instruit 27 de analfabeţi, dintre cari 22 au trecut examenul.

5. D-lui învăţător Emil Murăşan din comuna Petridul de sus (desp. Turda), care în vara anului 1913 a instruit 31 de analfabeţi, iar în iarna anului 1914, 20 de analfabeţi, făcând toţi examenul.

*

Despărţăminte. Despărţământul *Lipova* s'a reorganizat. S'a proiectat înfiinţarea de nouă despărţăminte în *Radna*, *Şiria* şi *Birchiş* (comit Arad). Teologii din Gherla vor cutrierà în vacanţa de vară despărţămintele Seini şi Baia-mare, ţinând prelegeri şi înscriind membri ajutători la Asociaţiune — Comunele aparţinătoare cerc. adm. Şugatag s'au anexat desp. Sighet. Asociaţiunea are deci numai două despărţăminte în Maramureş.

*

Muzeul Asociaţiunii. Colecţiile Muzeului s'au îmbogăţit: cu 2 merinde şi 3 furci de tors, dăruite de D-na Ana Făgărăşan din Drăguş; cu mai multe modele de cusături din Bihor, dăruite de D-na Fedy Navrea, preoteasă în comuna Voivozi (Bihor).

*

Agenturi. S'au înfiinţat agenturi în *Ruja* (desp. Agnita); în *Galaţi* (desp. Bistriţa); *Sălciţa* (desp. Vârşeţ).

*

Adunarea generală din acest an se va ţineà la Năsăud în zilele de 28 şi 29 August n. a. c. Numărul viitor pe Iulie şi August va cuprinde raportul comitetului central cătră adunarea generală din Năsăud. Va apăreà pe la mijlocul lunei August.

Tiparul tipografiei arhidiecezane.